

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1980 - 1982

Ε. Π. Δ της Κ. τ. Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΑΚΤΟΥΑΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ

παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς ι' τοῦ Γεωργίου Λακαπηνοῦ*

ΤΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ἡ ἐπ. ι' τοῦ Γ. Λακαπηνοῦ ἐκτός τοῦ ὅτι παρέχει εἰδήσεις χρησίμους περὶ τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ παραμονῆς αὐτοῦ, πεμφθεῖσα ἐντὸς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1299¹, προσφέρει καὶ ὕλικόν ὀλίγον μὲν, πολύτιμον δ' ὅμως πρὸς πλουτισμὸν τῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου Ζαχαρίου βιογραφικῶν στοιχείων καὶ μάλιστα περὶ τῶν κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν καὶ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ιατρικῇ. Ἡ ἐπ. ἐπιγράφεται «τῷ Ζαχαρίᾳ»² καὶ εἶναι κοινῶς παραδεκτὸν ὅτι ἀπευθύνεται εἰς τὸν γνωστὸν ἀκτουάριον τῶν Παλαιολογείων χρόνων Ἰω. Ζαχαρίαν³ ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ μνεῖται (ἐν ἐπ. ιη' καὶ κ'³) Ιατροῦ Ζαχαρίου θεωρεῖται ὅτι ἀναφέρονται εἰς αὐτόν⁴. Ἄλλ' ὅταν ληθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἕτερος σύγχρονος Ιατρὸς Ἀνδρόνικος Ζαχαρίας⁵, παραλήπτης τῆς ἐπ. 445 τοῦ Μιχ. Γαβρᾶ, ἡ διὰ μόνον τὸ ἐπώνυμον καὶ τὴν Ιατρικὴν ἰδιότητα ἀπόδοσις εἰς τὸν Ἰωάννην τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν δὲν εἶναι ἐπαρκῶς πειστικῇ.

Ὁ Γαβρᾶς γνωρίζει ἀμφοτέρους τοὺς Ιατροὺς Ζαχαρίας, εἰς δὲ τὸν Ἰωάννην ἀπευθύνει τρεῖς εἰσέτι ἐπιστολάς, τὰς ὑπ' ἀρ. 52, 310 καὶ 439, πλὴν τῆς ἐν Ἐπιστολαρίῳ, σ. 359, ἐξετασθείσης ἐπ. 22, πεμπομένης ὁμοῦ εἰς δύο παραλήπτας τὸν Ἰω. Ζαχαρίαν καὶ τὸν Γ. Λακαπηνόν. Εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Ζαχαρίαν κατέφυγεν ὁ Γαβρᾶς τῷ 1327, ὅτε ἠσθένησεν ἐκ κρυολογήματος προφανῶς μετὰ πυρετοῦ, ῥίγους, βηχὸς ἐμμόνου καὶ κερχνασμοῦ τῆς φωνῆς, προσκαλέσας αὐτόν διὰ τῆς ἐπ. 445, ἐν ἣ περιγράφει

* Ἡ παρούσα μελέτη ἀνηγγέλθη ἐν Ἀθηνᾶς ΟΖ', 1978-1979, σ. 384, σημ. 1, ὡς ἀποτελοῦσα συνέχειαν τῆς αὐτόθι, σσ. 291-386, περὶ τοῦ ἐπιστολαρίου Γ. Λακαπηνοῦ-Ἀ. Ζαρίδου ἐργασίας, ἣτις ἐνταῦθα βραχυγραφεῖται: Ἐπιστολάριον. (Περαιτέρω χρησιμοποιοῦνται καὶ αἱ ἐκεῖ βραχυγραφίαι).

1. Βλ. τὰ ἐν Ἀθηνᾶς ΟΖ', 1978-1979, σσ. 311 καὶ 321, σημ. 4.

2. Lacar. Ep., σ. 80, 4.

3. Ἐπιστολάριον, σσ. 343-344, 348-349.

4. Βλ. Lacar. Ep. X, σ. 96, καὶ PLP 6489. Εἶναι δὲ τὸ Ζαχαρίας οἰκονομικὸν ἐπώνυμον φερόμενον καὶ ὑπ' ἄλλων κατὰ τοὺς Παλαιολογείους χρόνους, περὶ ὧν βλ. παρὰ PLP 6481-6497. Ὁ ἀκτουάριος φέρεται ὡς Ἰωάννης Ζαχαρίας ἐν τοῖς κώδιξιν, ἀπαξ δὲ Ἰωάννης ὁ τοῦ Ζαχαρίου, ὅπερ ὄντο τοῦ M. Treu, Theodori Pediasimi eiusque amicorum quae exstant, σ. 60, καὶ ὑπὸ τοῦ L i n d s t a m, Lacar. Ep. X, σ. 96, ἀποδοκιμάζεται.

5. PLP 6481.

τὴν νόσον, ὅπως ἐπιλάβηται τῆς ἰάσεως. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐπ., ὁ ἰατρὸς οὗτος ἀπολαύει τῆς ἀνεπιφυλάκτου ἐμπιστοσύνης τοῦ Γαβρᾶ· θὰ ἐνεργήσῃ, λέγει ὁ ἐπιστολογράφος προδιαγράφων τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἰατρικῶς τοῖς ἀπὸ φρονήσεως προσχρώμενος, ἢ κρατῶν εἰς τὸ ἰᾶσθαι ἀσφαλῆς εὐρίσκεται, θὰ ἐφαρμόσῃ θεραπευτικὴν ἀγωγὴν διὰ τῶν φαρμάκων, θὰ καθορίσῃ τὴν ἐμπρέπουσαν διαίταν καὶ θὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν πορείαν τῆς νόσου καὶ μάλιστα τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀλλοιωθείσης φωνῆς¹. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ ἰατρὸς οὗτος κέκτηται ἐπαγγελματικὴν ἐμπειρίαν καὶ ποιὰν τινα ἡλικίαν. Ἡ ἐννοια τῆς φρονήσεως, ἣν ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ Γαβρᾶς, ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα καὶ οὐχὶ εἰς ἐκ γενικωτέρας παιδείας κτηθεῖσαν ἀρετὴν.

Τούναντίον εἰς τὰς ἰατρικὰς γνώσεις τοῦ Ἰω. Ζαχαρίου οὐδέποτε διὰ τῶν ἐπ. θὰ καταφύγῃ ὁ Γαβρᾶς, καίτοι ἀπὸ τῆς ἐπ. 310 προσγράφει εἰς αὐτὸν τὸν ὑψηλὸν τίτλον τοῦ ἀκτουαρίου καὶ λέγει περὶ ἑαυτοῦ ὅτι νοσεῖ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα², οὐδὲ θὰ ἐγκωμιάσῃ αὐτὸν ἐπὶ ἰατρικῇ. Τοῦτον θεωρεῖ λόγιον κατέχοντα τὴν τέχνην τῶν λόγων, διὸ καὶ πέμπει αὐτῷ διὰ τῆς ἐπ. 52 τὸν ὄν συνέγραψε πρῶτον λόγον εἰς βασιλέα πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἀξιολόγησιν, διὰ δὲ τῆς ἐπ. 439 ἀς συνέθηκεν εὐχὰς λέγων αὐτῷ: σὺ σὺν λόγῳ ζῶν οὕτως ἀγαπᾷς καὶ τὸ σὺν λόγων τέχνη πᾶν γενόμενον³. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐγκωμιάζει διὰ τῆς ἐπ. 310 καὶ τὴν σταθερότητα τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ⁴. Ἐὰν παιδείαν λογίου ἐκέκτητο καὶ ὁ Ἄνδρόνικος Ζαχαρίας, θὰ εὕρισκε τρόπον νὰ μνημονεύσῃ αὐτῆς ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπ. 445 ὁ Γαβρᾶς χάριν κολακείας.

Τὰ ὅσα δὲ λέγει περὶ ἠθους καὶ παιδείας τοῦ Ἰωάννου ὁ Γαβρᾶς συμφωνοῦν ἀπολύτως πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ ἰατροῦ Ζαχαρίου, ὡς σκιαγραφεῖται αὐτῇ ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ Λακαπηνοῦ - Ζαρίδου. Ἀνήκει οὗτος εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν φίλων καὶ συμνημονεύεται μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ αὐτῶν Μερκουρίου⁵ ἐν ἐπ. κβ', κδ', ἐν δὲ τῇ ἐπ. κ' ὀνομάζεται ὑπὸ

1. G. F a t o u r o s, Die Briefe des Michael Gabras, τ. II, σσ. 683, 37-684, 33.

2. Αὐτόθι, σ. 493, 1-4. Παραπονεῖται καὶ ὁ Γαβρᾶς ὡς καὶ ὁ Λακαπηνὸς παλαιότερον (ἐπ. κ') ὅτι νοσῶν δὲν ἔχει τὸν ἐπισκεψόμενον: ὀγιαίνων τε γὰρ ὡς ἂν οἱ μήπω ἤμοντες εἰς βίον ἀπροσαύδητος σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἀπαλλάττω, νοσεῖν τε ἀκουόμενος οὐδὲ τῆς ἀπραγματεύτου ταύτης ὀμιλίας παρ' ἀνθρώπων ἀξιοῦμαι... (αὐτόθι, σ. 493, 10-12).

3. Αὐτόθι, σ. 677, 8.

4. Αὐτόθι, σ. 494, 30-30.

5. Βλ. Ἐπιστολάριον, σσ. 298, 355. Ἄδηλον ἂν καὶ οὗτος ἀνεδείχθη εἰς ἰα-

τοῦ Λακαπηνοῦ ὁ τῷ χορῷ τῶν φίλων τὸ κάλλιστον ἐμπρόπων καὶ ἀμφοτέρων, ἰατρός τ' ἀγαθὸς κρατερός τε φιλόσοφος (πβ. "Ομ. Γ 179)¹. Πρόκειται λοιπὸν περὶ λογίου, κατόχου εὐρυτέρας παιδείας καὶ ἰατροῦ (ἐπ. κ' καὶ κς'), ὅστις εἶναι πολὺ συνδεδεμένος μετὰ τῶν Ζαριδῶν καὶ τοῦ Λακαπηνοῦ, κατοικεῖ δὲ ὡς καὶ ὁ Λακαπηνὸς ἐν ΚΠόλει, συνδιάγει πλειστάκις μετ' αὐτοῦ καὶ παρίσταται αὐτῷ ἀσθενοῦντι εἰσφέρων τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης βότπην (ἐπ. κ'). Δὲν εἶναι δὲ ὡς ἐκ τούτου ἀδικαιολόγητος καὶ ἡ προσφυγὴ τοῦ Μιχ. Γαβρᾶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς φίλους διὰ τῆς ἐπ. 22, δεομένου ὅπως συμβάλουν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν διευθέτησιν προσωπικοῦ αὐτοῦ θέματος². Ὁ Ἰωάννης Ζαχαρίας, εἰς ὃν συνδιάγοντα μετὰ τοῦ Λακαπηνοῦ ἀπευθύνεται ἡ ἐπ. 22 τοῦ Γαβρᾶ, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἰατρός Ζαχαρίας ὁ μνημονευόμενος ἐπανειλημμένως ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ Λακαπηνοῦ - Ζαρίδου. Ὑπάρχει δὲ κατὰ τὰνωτέρω περιθώριον διατυπώσεως τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἀνήκε καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἰατρός εἰς τὸν χορὸν τῶν παρὰ τῷ Πλανούδῃ φοιτῶντων.

τὸν ἢ ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἰατρικὴν, διότι τὸ ἔργον τὸ φερόμενον ὡς «Τοῦ λογιστάτου μοναχοῦ κυροῦ Μερκουρίου ἀναγκαιοτάτη διδασκαλία περὶ σφυγμῶν» (I. L. Ideler, *Physici et medici Graeci minores*, τ. II, 1842, σσ. 254-256 [περαιτέρω: Ideler, τ. I ἢ II]· βλ. καὶ H. Diels, *Die Handschriften der antiken Ärzte, Abhandlungen d. k. Preuss. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Kl. II*, 1906, σσ. 64-65, καὶ τοῦ αὐτοῦ, *Erster Nachtrag*, αὐτῶσι 1907, σ. 59) εἶναι παλαιότερα μετάφρασις ἀναλόγου ἀραβικοῦ ἔργου, τοῦ Ali ibn Sina διασήμου ἰατροῦ, γενομένη μετὰ τὸν 1' αἰῶνα (B. Mioni, *Bibliothecae divi Marci Venetiarum codices Graeci manuscripti*, vol. I/2, (Romae) 1972, σ. 98, καὶ H. Hunger, *Die hochspr. prof. Lit.*, τ. II, σ. 303, σημ. 64). Ἄλλως τε ὁ μαθητὴς τοῦ Πλανούδῃ ἀνωτέρω Μερκούριος δὲν ἦτο μοναχός· τοιοῦτον τοῦλάχιστον δὲν συνάγεται ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ εἰδήσεων τῶν ἐπ. τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἰδίᾳ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπ. 56' (Ἐπιστολάριον, σ. 298) φέρεται διακόψας τὴν φοίτησιν καὶ ἀκολουθήσας ἱστορίας ἐνεκεν τοῦ ἐκστρατεύσαντας εἰς Βιβυλίαν. Καὶ τότε ἔφερε τὸ ὄνομα Μερκούριος (Τῷ Μερκούρι: ... τί γὰρ σοὶ καὶ ταῖς ἐκστρατείαις οὐτ' εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐμβαλεῖν σκοποῦμένῳ οὔτε τὴν τῶν ἐναντίων δηλώσειν, ἀλλ' οὔτε πόλεις ἢ φρούρια τῆς ἐκείνων μοίρας παραστήσεσθαι ἐν παρασκευαῖς γεγονότι, εἰ καὶ τὴν ἠνεμόεσσαν, ὡς ἔφησ, εὐρακας Ἰλιον; Tgeu, *Plan.Ep.*, σ. 87, 2, 10-11). Τὸ Μερκούριος (ὡς καὶ τὸ Ζαχαρίας) εἶναι ἐπώνυμον καὶ οὐχὶ βαπτιστικὸν ὄνομα ἐνταῦθα· εἶναι δὲ γνωστοὶ καὶ ἄλλοι Μερκούριοι κατὰ τὸ ἐπώνυμον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς (βλ. Mikl. - Mikler, *Acta*, τ. I, σσ. 280-281, 282, ἀρ. 126/II τοῦ ἔτους 1348). Ὁ M. Treu (*Plan.Ep.*, σσ. 201, 230) ἀστηρίκτως ὀνομάζει αὐτὸν συμμοναστὴν τῷ Πλανούδῃ.

1. *Lacarp.Ep.*, σ. 128, 31-32.

2. Βλ. Ἐπιστολάριον, σ. 359.

Ἡ ὁμωνυμία (κατὰ τὸ ἐπώνυμον) πρὸς τὸν ἕτερον σύγχρονον ἱατρὸν θέτει τὸ θέμα τῆς πιθανότητος ὑπάρξεως συγγενείας μεταξὺ αὐτῶν· δὲν ἀποκλείεται, καὶ μάλιστα εἰς βαθμὴν ἀδελφῶν. Ἄν δὲ συμβαίῃ τοῦτο, πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου σπουδάσαντος τὴν ἱατρικὴν ἠκολούθησε καὶ ὁ ἕτερος ἀδελφός.

2. Ταυτιζομένου τοῦ παραλήπτου τῆς ἐπ. ι' τοῦ Λακαπηνοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην Ζαχαρίαν, αἱ εἰδήσεις τῆς ἐπ. ταύτης ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν αὐτοῦ προσφέρουν χρήσιμα βιογραφικὰ στοιχεῖα, τοποθετοῦν δὲ χρονικῶς τὴν ἑναρξιν τῆς ἐν τῇ ἱατρικῇ σταδιοδρομίας αὐτοῦ. Τὴν ἐπ., ὡς ἔχει ἤδη λεχθῆ, ἐπεμψεν ὁ Γ. Λακαπηνός ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐπεμψε δὲ ἀπαντῶν εἰς προσηγηθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐπ. τοῦ Ζαχαρίου ἐκ ΚΠόλεως. Κατὰ τὴν ἐπ. ταύτην (ἀπολεσθεῖσαν) ἤλεγχεν ὁ Ζαχαρίας τὸν Λακαπηνὸν ὡς ἀδικήσαντα αὐτὸν τῇ μέχρι τοῦδε σιγῇ διὰ τῆς ἐκφράσεως πολλῶν μέμφεων, βέβαιος ὢν ὅτι θὰ φέρῃ ταύτας οὗτος μετρίως, ἠττώμενος τοῦ ἐντόνου φιλικοῦ δεσμοῦ (ἔρωτικός τις καὶ τὰ τοιαῦτα ἦτων)¹. Ὁ Λακαπηνός ἀπαντᾷ ὅτι ἡ σιγὴ αὐτοῦ δὲν σημαίνει ὅτι ἐπελάθετο τοῦ φίλου, τὸν ὁποῖον παριστᾷ αὐτῷ τῶν τε συνουσιῶν ἐκείνων ἢ μνήμη τῶν πυκνῶν καὶ πρὸ γ' ἐκείνων αἱ τῶν ἡθῶν αὐτοῦ ἕνγκες, ἐπιθυμεῖ δὲ ὅπως ἡ ἀρξαμένη μεταξὺ αὐτῶν ἀλληλογραφία ἐξακολουθηθῇ συνεχέσι γράμμασι καὶ δηλοῖ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἀποβάλῃ τὴν βραθυμίαν περὶ τὸ ἐπιστέλλειν, δι' ἣν καὶ ἠλέγχθη παρὰ τοῦ Ζαχαρίου². Ὡστε ὑπῆρχε συνεχῆς ἐπαφὴ πρὸ τοῦ 1299, ἔτους ἀποχωρήσεως ἐκ ΚΠόλεως τοῦ Λακαπηνοῦ, τῶν δύο φίλων, τὸ δὲ ἐξαιρετικὸν τοῦ ἡθους ἦτο γνώρισμα τοῦ παραλήπτου. Ἐκ τῶν ἐπομένων ἐπ. δὲν προκύπτει ἂν ἡ προομιασθεῖσα ἀλληλογραφία ἔσχε συνέχειαν, διότι οὐδεμίαν ἑτέρα ἐπ. τοῦ ἐπιστολαρίου ἐπέμφθη εἰς τὸν παραλήπτην τῆς ἐπ. ι'. Δὲν ἀποκλείεται ὁ Λακαπηνός νὰ ἔγραψε καὶ ἄλλας ἐπ. εἰς τὸν Ζαχαρίαν, ἀλλὰ δὲν κατεχωρίσθησαν αὐταὶ ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ καὶ ἀπωλέσθησαν. Ὡς δὲν ἀποκλείεται καὶ νὰ ἦλθεν ἐκεῖνος εἰς Θεσσαλονίκην παρὰ τὰ πιθανὰ ἐμπόδια κατ' ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπαντᾷ ὁ Λακαπηνός εἰς τεθέντα αὐτῷ ἐρωτήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ζαχαρίου, ὅπως πληροφορηθῇ τὸν πιθανὸν χρόνον ἐπανόδου αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν συμβουλῆς περὶ τοῦ

1. Lacap. Ep., σ. 80,5-8, 17-18.

2. Lacap. Ep., σσ. 80,9-81,8.

πρακτέου, ἂν ἐγκρίνει δηλαδή ἐκεῖνος τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς συνάντησιν καὶ συνδιατριβήν. Ἐπὶ τοῦ πρώτου θέματος ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ οἰανδήποτε ἀπάντησιν, διότι δὲν ἔχει σαφεῖς ἐνδείξεις περὶ τῆς ἐπιστροφῆς: συμβαίνει δὲ μὴ δηλουμένης ἂν τῆς αἰτίας ἀμφισβητῆσιν ἔχειν, εἴ τις ἐθέλοι¹. Ἐπιφέρει δὲ καὶ παρατήρησιν συνάδουσαν πρὸς τὸν συνδυασμὸν τῆς παραμονῆς αὐτοῦ ἐν Θεσσαλονίκη μετὰ τῆς ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη διατριβῆς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν αὐτόθι, λέγων εἰς τὸν Ζαχαρίαν ὅτι: ἅμα καὶ ὡς ὑμᾶς οὐ χαλεπῶς ἂν ἦ περὶ τοῦ χρόνου (sc. τῆς ἐπανόδου) φήμη φοιτῶν, μὴ ἄλλ' ἄττα κομίζουσα, παρ' ἧ ἡμῖν δίδωσι τοῖς ὡς εἰκὸς αὐτὴν ἔχουσιν ἐγγυτέρω². Καὶ εἶναι εὐλογον, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐπανόδου τοῦ βασιλέως εἰς ΚΠολιν, τοῦ ἀναμενομένου μάλιστα ὑπὸ τῶν Βυζαντίων, νὰ προτρέξῃ ἡ φήμη περὶ αὐτῆς. Ἐὰν διελαμβάνετο περὶ ἐπανόδου οἰουδήτινος, δὲν θὰ ὑπῆρχε περίπτωσις ἐξησφαλισμένης περὶ αὐτῆς φημολογίας.

Αἰτία τῆς καθυστερήσεως τῆς ἐπανόδου εἶναι αἱ πολλαπλαῖ μέριμναι αἱ κυκλοῦσαι τὸν Λακαπηνὸν (καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ), αἵτινες δὲν ἐπιτρέπουν οὐδὲ τὴν ἀλλαγὴν τόπου πρὸς διάνυσιν τοῦ χειμῶνος³ (ἐπικειμένου μετ' οὐ πολὺ κατὰ τὰ φαινόμενα)· διὸ καὶ τὰ ἐπιτήδεια, τὰ μὲν εὐτρέπισται, τὰ δὲ καὶ παρασκευάζεται⁴. Καὶ ἐννοεῖ τὰς προμηθείας ἐν ὄψει τοῦ χειμῶνος εἰς συναγωγὴν ἀνθρώπων καὶ καυσοξύλων, τροφίμων, σκεπασμάτων, ἐνδυμάτων κλπ. Δυσκόλως ἰδιωτικὴ ἐργασία ἐν Θεσσαλονίκη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι τόσον ἀτεκμάρτου διαρκείας, ὥστε νὰ ληφθῇ μάλιστα μέριμνα προμηθείας τῶν ἀναγκαίων πρὸς μακρὰν παραμονήν. Ὁ πληθυντικὸς ἡμεῖς, τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις τῆς ἐπ., ἀσφαλῶς δηλοῖ τὸ πρόσωπον τοῦ Λακαπηνοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν σὺν αὐτῷ παραμονὴν καὶ ἀπασχόλησιν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων.

Περαιτέρω παρέχει συμβουλὴν ὁ ἐπιστολογράφος σχετικῶς πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν πρόθεσιν τοῦ Ζαχαρίου νὰ ἔλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐν ΚΠόλει ἐταῖρος ἦτο πρόθυμος ἐφ' ὅσον ἡ ἐπάνοδος τοῦ Λακαπηνοῦ ἔκειτο εἰσέτι μακρὰν, νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς μετάβασιν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως παραμείνῃ αὐτόθι. Δὲν ἐγκρίνει ὁμοίως τοῦτο ὁ Λακαπηνὸς καὶ προσπαθεῖ ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτόν, διότι βλέπει ὅτι παρασύ-

1. Lacar. Ep., σ. 81, 12-15.

2. Lacar. Ep., σ. 81, 15-18.

3. Lacar. Ep., σ. 81, 19-24.

4. Lacar. Ep., σ. 81, 24-25.

ρεται οὗτος ἐκ τῶν συναισθημάτων τῆς στιγμῆς καὶ δὲν ἀναλογίζεται τὰς περαιτέρω συνεπείας τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Βασιλευούσης. Ἐὰν βεβαίως ἐξασφαλίζει ἐπάρκειαν τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν ἐκεῖ παραμονὴν ἐφοδίων, τότε ἂς ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὑφ' ἡγεμονίᾳ τύχῃ ἀγαθῇ. Ἐὰν ὅμως ἀπορία αὐτὸν πιέξῃ (ὅπερ εἶναι καὶ ἡ πραγματικότης), τότε νοῦν ἂν ἔχοντος δράσαι οὗτος ἐπιζημίου πορείας ἀπροάγμονα μονὴν ἀνθελόμενος¹.

Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι παράγοντες τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Ἐν ΚΠόλει διάγει μετὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν, ὧν ἡ θεὰ εἶναι παραμυθία αὐτοῦ: ... νῦν μὲν οἴκοι διάγων ... οὓς ἂν δρῶν ἄγοις παραμυθίαν, τὴν τε μητέρα τά τε λοιπὰ τέμια, συνόντας ἔχεις². Ἐκ τῆς μνείας τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς προτάξεως τῆς μητρὸς, τῶν δὲ λοιπῶν συγγενῶν χαρακτηριζομένων συλλήβδην διὰ τῆς λ. τίμια³, καθίσταται φανερόν ὅτι ὁ Ἰω. Ζαχαρίας πρέπει νὰ εἶναι ἄγαμος εἰσέτι, διότι ἄλλως θὰ ἐμνημονεύετο πρῶτον ἡ σύζυγος ὡς πηγὴ παραμυθίας· ἄρα γε παρέμεινεν ἄγαμος καὶ διὰ βίου; Ἀπορίας ἄξιον εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ διατί δὲν μνημονεύεται ἐνταῦθα καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐντάσσεται ἐνδεχομένως εἰς τὸν χορὸν τῶν λοιπῶν τιμίων, καίτοι θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἀνεφέρετο ὁμοῦ μετὰ τῆς μητρὸς ἢ νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ λ. γονεῖς. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ φίλος τοῦ Λακα-

1. Lacar.Ep., σσ. 81,32 - 82,6.

2. Lacar.Ep., σ. 82,6-7.

3. Καὶ σημειοῖ μὲν ὁ Λακακηνὸς ἐν τοῖς Ἐπιμερισμοῖς: οἱ ἀκριβεῖς Ἀρτικισταὶ τοὺς μὲν γονεῖς, ἦτοι πατέρα καὶ μητέρα, πενθερόν τε καὶ πενθεράν καὶ πάντας τοὺς ἀνω τοῦ γένους τὴν κατασειρᾶν ἔλκοντας τίμια καὶ τιμίους ἐκάλουν. ἀδελφοὺς δὲ καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἀπὸ κήδους ἅπαντας συγγενεῖς φιλάτους ὠνόμαζον ... (Lacar.Ep., σ. 87,8-12), ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ χωρίῳ τῆς ἐπ. χρησιμοποιεῖ τὴν λ. τίμια ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἀλλ' ἀδιακρίτως δι' αὐτῆς δηλοῖ ὅλα τὰ ἐκτὸς τῆς μητρὸς μέλη τοῦ οἴκου. Ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῶν φιλάτων, ὡς παρὰ Συνεσίφ, ἐπ. 5 (Garzya, σ. 17,4): τῶν φιλάτων ὑπεμνησκοντο, καὶ παρὰ Ἀνδρέα Λοπαδιώτη, Lexicon Vindobonense, σ. 189,6 (Nauck): φίλτατα λέγονται γονεῖς παῖδες καὶ δμοῦργοι ἀλλήλοις, ἂν καὶ ἐφαρμόζεται ἡ λ. αὕτη καὶ ἐπὶ μόνων τῶν τέκνων, ἔστω καὶ πνευματικῶν, οἷον παρὰ Ἱμερίφ, λόγ. IV, §§ 12,26, σσ. 32,79-80, 36,101-102 (Colonna), καὶ Θεοδ. Μετοχίτη, λόγος 15, § 7,11-12 (ἐκδ. I. Ševčenko, Theodore Metochites, the Chora, and the Intellectual Trends of His Time ἐν P. A. Underwood, The Kariye Djami, τ. 4, Princeton, N. Jersey 1975, σ. 64, ἐν ἀποστροφῇ πρὸς τὸν ἀποθανόντα ἡγούμενον τῆς μονῆς τῆς Χώρας Λουκᾶν:) τὰ δὲ φίλτατα, τοὺς σοὺς μοναστάς, οὓς ἀμέλει τοσοῦτους ὡδίνησας κατὰ Θεὸν καὶ χρόνιος ἤδη κάλλιστα καλλίστους ἐθρέψω... κ.ά.

πηνοῦ εἶναι ὄρφανός πρὸς πατρός κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐκ τῆς ὄρφανίας ταύτης δικαιολογῶνται καὶ οἱ μέτριοι οἰκονομικοὶ πόροι αὐτοῦ: τὰ ὄντα σοι μικρά, λέγει, ἀλλ' ὅμως ἐπιτυγχάνει οὗτος ὅπως τοῦ ὑφείλειν ὡς καὶ τοῦ πλουτεῖν ἴσον ἀπέχη' ἡ ἰσορροπία αὐτῆ θὰ διαταραχθῆ ἀσφαλῶς, ἂν ἔλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην, διότι ἐκεῖ προλέγει αὐτῷ ὅτι: σεαυτὸν ἐμβιβάσεις εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἀγῶνα, σπάνει μὲν τῶν ἀναγκαίων ἐπιτροβεῖς, πονηροὺς δὲ χρήστας ἐπὶ σεαυτὸν ἀτεχνῶς τιῶν κεφαλῆς Γαργάνων ἀσκήσας...¹. Ἐνεκὰ τῆς ὑπηρεσιακῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς ἐπ' ἀλλοδαπῆς διατριβῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, μὴ ἔχοντος ἄλλως καὶ τούτου ἀξίολογα εἰσοδήματα, δὲν θὰ καταστῆ δυνατὸν ὅπως εὐρῆ παραμυθίαν καὶ οἰκονομικὴν συμπαράστασιν παρὰ τοῦ φίλου ὁ Ζαχαρίας καὶ θὰ προσφύγῃ ἀναγκαστικῶς εἰς τὸν δανεισμὸν ὑπὸ ἄρους ἐπαχθεῖς.

Ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτὸν ὅτι, καθ' ὃν χρόνον πέμπεται ἡ ἐπ. ι', δὲν ἔζη ὁ πατὴρ τοῦ Ἰω. Ζαχαρίου, πρέπει ἡ μοναδικὴ σφζομένη ἐπιστολὴ αὐτοῦ (περὶ ἧς κατωτέρω) ἀπευθυνομένη εἰς τὸν ἐν Φερραῖς (= Σέρραις) Θεόδωρον Μοδηνὸν καὶ μνημονεύουσα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ζῶντος μὲν, ἀλλ' ἀσθενήσαντος σοβαρῶς, νὰ χρονολογηθῆ πρὸ τῆς ἐπ. ι' τοῦ Λακαπηνοῦ, πρὸ δηλ. τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1299, καὶ ἴσως ὀλίγον χρόνον, ἂν ἡ ἀσθένεια αὐτῆ προσωρινῶς λαθεῖσα τελικῶς ὠδήγησε τὸν γέροντα εἰς τὸν θάνατον. Ἐν τῇ ἐπ. ταύτῃ δικαιολογεῖται ὁ Ζαχαρίας ὅτι δὲν ἐπεχείρησεν (ἀπὸ τῆς ΚΠόλεως) ἐπίσκεψιν τοῦ ἀσθενήσαντος ἐν Σέρραις παραλήπτου, διότι λέγει: ἡ τοῦ ἡμετέρου πατρὸς ἀσθένεια διεκώλυσεν ἦν οἶμαι πυθέσθαι σε ὅποια δεινὴ τε καὶ πολυήμερος γέγονε². Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πατρὸς.

Ἡ περὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἰω. Ζαχαρίου εἶδησις, καθ' ἣν πᾶσα ἡ οἰκογένεια κατοικεῖ ἐν ΚΠόλει, δὲν σημαίνει ἀπαραιτήτως ὅτι οὗτος εἶναι γέννημα τῆς Βασιλευούσης. Ἐκ τῆς ἐπ. αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι ἔχει ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐν Σέρραις, εὐκόλως ἀνευρίσκει τοὺς ἐκεῖθεν ἐρχομένους καὶ προθύμως ἀναλαμβάνει ταξίδιον πρὸς τὴν πόλιν ταύτην (ὡς ἄλλοτε ἀλλὰ δι' ἄλλον λόγον δὲν διστάζει νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγνωστον αὐτῷ Θεσσαλονίκην). Ἡ γνωριμότης αὐτῆ πρὸς κατοίκους τῶν Σερρῶν καὶ ὡς μαρτυρεῖται καὶ πρὸς ἀφιερωτάς τῆς ἐγγυὸς μονῆς τοῦ Προδρόμου³ ἄγει εἰς τὴν ὑπόψιν μὴπως καὶ τοῦ Ἰω. Ζαχαρίου ἡ ἀπωτέρα καταγωγ-

1. Lacap. Ep., σ. 82, 10-17.

2. M. T r e u, Theodori Pediasimi ... quae exstant, σ. 39.

3. Ὡς προκόπτει ἐξ ἐπιγράμματος αὐτοῦ παρὰ M. T r e u, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 40.

γή είναι εκ τῆς περιοχῆς τῶν Σερρών. Καὶ γνωρίζομεν Ζαχαρίας ἐντοπίους, ὡς τὸν λαοσυνάκτην¹ Λέοντα τὸν Ζαχαρίαν, μάρτυρα ἐν πρατηριῶδει ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1301 κατοίκων τῆς Ὀψαρομέσης, ἐγγὺς ἢ ἐντὸς τῶν Σερρῶν², καὶ ἐν ἑτέρῳ ὁμοίως τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν τοῦ ἔτους 1305³, καὶ τὸν Ἰωάννην Ζαχαρίαν χαρτοφύλακα τῆς μητροπόλεως τῶν Ζιχνῶν, μαρτυρούμενον κατὰ τὰ ἔτη 1353, 1355, 1362, 1378⁴. Εἰς τὴν ΚΠολιν πρέπει νὰ μετώκησεν ἐκεῖθεν ὁ πατὴρ τοῦ Ἰωάννου καὶ οὐχὶ ἕτερος προγενέστερος, διότι ἡ ἔλευσις ἐκεῖ τῆς οἰκογενείας εἶναι ὡς φαίνεται πρόσφατος, ἐφ' ὅσον διατηροῦνται εἰσέτι στενοὶ οἱ δεσμοὶ πρὸς τὰς Σέρας. Πρέπει δὲ νὰ ἐγεννήθῃ ὁ Ἰωάννης Ζαχαρίας καθ' οὓς χρόνους περίπου καὶ ὁ ἐταῖρος αὐτοῦ Λακαπηνός, δηλ. περὶ (ἢ ὀλίγον μετὰ) τὸ 1275, διότι παρὰ τὸ ὅτι ζητεῖ οὗτος καὶ δέχεται συμβουλὰς παρ' ἐκείνου δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι πολλῶ νεώτερος αὐτοῦ. Τὴν αἴτησιν ἄλλως τε συμβουλῆς εἶχε δικαιολογήσει ὁ Ζαχαρίας ἐν τῇ ἀπολεσθεισῇ ἐπ. πρὸς τὸν Λακαπηνὸν διὰ τοῦ ὁμηρικοῦ ἀγαθῆν εἶναι τὴν ἐταίρου παραίφασιν (πβ. Α 793), ὅπερ ἐκίνησε τὸν παραλήπτην νὰ εἴπῃ: καὶ ἐν τούτῳ γε ἀξίως σαυτοῦ φρονεῖς καὶ συνωδὰ τοῖς ἄλλοις, ἀφ' ὧν ἐν σοι στεφανοῦσθαι⁵. Εἴτε ἐν ΚΠόλει πάντως ἐγεννήθῃ ὁ Ἰω. Ζαχαρίας εἴτε μὴ, ἡ σύνδεσις αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους τῶν Σερρῶν μαρτυρεῖ περὶ καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας ἐκεῖθεν.

3. Ἄλλὰ πέρα τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀπαραιτήτων πόρων ὑπάρχει καὶ ἄλλο κώλυμα, ἀποτρέπον τὴν σχεδιαζομένην μετοίκησιν τοῦ Ζαχαρίου, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ. Ἐπι τοῦτο ἐπισύρει ὁ Λακαπηνός τὴν προσοχὴν τοῦ παραλήπτου αὐτοῦ ὡς ἐξῆς: ἐνθυμήθητι ... ἔπειθ' (ὡς) ἦν τ ἐ χ ν η ν οὐ κεκτημένος κάλλιστ' ἂν ἠῶξω γενέσθαι σοι, ταύτη τὴν γνώμην ἐφ' ἐκ ἄσ τη ς ἐ ν τ ῶ φ ρ ο ν τ ι σ τ η ρ ῖ ῳ γ υ μ ν ἄ ζ ω ν ἀστειότεραν ἀπεργάζη. Καὶ τελικῶς ἐὰν πράγματι συμβῇ νὰ βαδίσῃ τὴν ἐπὶ Θετταλίαν, τότε καὶ

1. Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἀξιώματος βλ. J. D a r r o u z è s, Recherches sur les ὄφικια ..., σ. 603.

2. J. L e f o r t, Actes d'Esphigménou, Paris 1973, σ. 74, στ. 11-12. P L P 6493.

3. P. L e m e r i e, Actes de Kutlumus, Paris 1946, σ. 49, στ. 12.

4. L. P e t i t - B. K o r a b l e v, Actes de Chilandar, S. Petersbourg 1911, ἀρ. 141 (σ. 298,38-37), 142 (σ. 300,58-59), 143 (σσ. 302,38-39, 303,28-29), 147 (σ. 311,37-38) καὶ 157 (σ. 334,116 - 116). Βλ. καὶ J. L e f o r t, ἐν ὁ ἄνωτ., σ. 74. P L P 6485.

5. L a c a p. Ἐρ., σ. 81, 9-12.

τὸ δὴ πέρα δεινῶν, οὐδὲ τοῦ ἐπιτήδευμα εὐπροσπῶς ἔξει σοι. πρὸς αὐτῷ γὰρ ἤδη τῷ κολοφῶνι γενόμενος, εἶτα μὴ ὑπερσχῶν ἀποστρεφῆσθαι τῶν κηρυγμάτων ἀπειπῶν δὲ ποθ' ὕστερον, μνησθεῖς νόστοιο, πτερῶν ἴσως ἐπιθυμήσεις. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἡ κράτιστα ἡγήμαι, εἰσηγησάμην δὴ σοι τῷ φιλουμένῳ, πρέποι δ' ἂν ἐν Ἰπποκράτους τετελεσμένῳ τῶν ὄργιων ἐκείνου μηδὲ περὶ ταῦτα ἀναξίῳ δειχθῆναι. αἰσχροὺν γὰρ ἀφανῆ παθήματα καὶ κρίνειν καὶ ἰασθαι πεπιστευμένον οὕτω φανερῶν μὴ στοχάζεσθαι δύνασθαι¹. Πρόκειται περὶ τινος τέχνης τὴν ὁποῖαν σπουδάζει φοιτῶν καθημερινῶς ἐν φροντιστηρίῳ· προάγων δὲ συνεχῶς τὰς γνώσεις αὐτοῦ καὶ ἀσκούμενος καθιστᾷ τὴν εἰς αὐτὴν ἐνδιάθετον αὐτοῦ κλίσιν σταθερωτέραν. Συγχρόνως δὲ θὰ στερηθῆ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς ΚΠόλεως καὶ τῆς εὐπροσπῶς ἐξελέξεως τοῦ ἐπιτηδεύματος. Τέχνη καὶ ἐπιτήδευμα ἀναφέρονται ἐνταῦθα ὁμοῦ καὶ συνδέονται πρὸς τὴν ἐν συνεχείᾳ μύησιν εἰς τὰ ὄργια τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ παραλήπτου νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἰᾶται τὰ ἀφανῆ παθήματα. Κατὰ ταῦτα ἡ τέχνη εἰς ἣν ἀσκεῖται ἐν τῷ φροντιστηρίῳ εἶναι ἡ ἰατρικὴ τέχνη² καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ ὁποῖον λίαν προσεχῶς θὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ ἐνέργειάν τινα, χάριν δὲ αὐτῆς πρέπει νὰ εὐρίσκηται ἐν ΚΠόλει, εἶναι τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα³.

1. Lacap. Ep., σ. 82,5-10, 17-26.

2. Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς ἰατρικῆς ὡς τέχνης, δηλ. ἐφηρμοσμένης ἐπιστήμης, καὶ τοῦ ἀσκουμένου ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ποριστικοῦ ἐπιτηδεύματος, καὶ ταῦτα ἐν διαστολῇ πρὸς τὴν θεωρητικὴν ἐπιστήμην, τὴν χάριν τῆς γνώσεως καὶ μόνον λαμβανομένην, εἶναι διαφωτιστικὸν τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Τορνίκου «Λόγου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου Ἄννης τῆς καισαρίσεως» (J. D a r r o u z è s, Georges et Démétrios Tornikès Lettres et discours, Paris 1970, σ. 307, 6-8): τὴν γὰρ τοι θεραπευτικὴν τῶν σωμάτων ἰατρικὴν οὐ πολλοὶ μὲν ἐνεκα μετέρχονται γνῶσεως, τῆς δὲ θεραπείας χάριν καὶ τῶν ἐκ ταύτης μισθωμάτων τέχνην αὐτὴν ποιοῦνται καὶ ποριστικὸν ἐπιτηδεύμα. Τὴν λ. ἐπιτήδευμα χρησιμοποιοῖ ὁ Λακαπηνός καὶ ἐπὶ τοῦ χρυσεψήτου ἐν ἐπ. κγ' (Lacap. Ep., σ. 147,12 Ἐπιστολάριον, σ. 356). Γενικῶς δὲ περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου τέχνη βλ. E. B e c k, Τέχνη und τεχνίτης bei dem Syrer Ephrām, OCP 47, 1981, σσ. 295-331.

3. Εἰς τὴν μελέτην τῆς ἰατρικῆς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ζαχαρίας (Περὶ οὐρῶν Α', προσίμ.), ἀφωσιώθη μετὰ τὴν μελέτην τῶν «λόγων», διότι δὲν ἠσθάνετο ἱκανοποίησιν ἐν τῇ σχολικῇ ἀναπτύξει φανταστικῶν θεμάτων (ἐπὶ κεναῖς ὑποθέσεσιν) κατὰ τὴν σύνθεσιν προφανῶς σχεδῶν, μελετῶν, προγυμνασμάτων καὶ ἄλλων παρομοίων ῥητορικῶν εἰδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐβλεπεν ἀπορρέον θετικὸν τι κέρδος πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἀποφασίσῃ διὰ βίου νὰ παραμείνῃ θεράπων τῶν Μουσῶν καὶ μόνον (I d e l e r, τ. II, σ. 3,1-21).

Τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Λακαπηνοῦ εἶναι πολύτιμον, διότι ἔρχεται νὰ προστεθῇ εἰς τὰς ἐλάχιστας σωθεῖσας εἰδήσεις περὶ διδασκαλίας τῆς ἱατρικῆς ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ἱατροῦ κατόπιν ἐξετάσεων καὶ δι' ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως¹. Πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ὁ V. Grumel² ὑπέδειξε χωρὶν κειμένου συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Λέοντος Στυπῆ (1134-1143) τοῦ ἔτους 1140, ἐν ᾧ γίνεται λόγος ὅτι ἡ θεραπεία τῶν ψυχῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρῆται ἔργον τοῦ τυχόντος, ὡς καὶ ἡ τοῦ σώματος θεραπεία εἶναι ἔργον ἐκείνου πάντως, ὃν (1) ὁ μὲν τῆς (ὁ Gr.) ἱατρικῆς τέχνης λόγος ἐμαίευσεν, (2) ἡ δὲ χρονία ἐμπειρία λαβοῦσα πάλιν ἐτιθηνήσατο καὶ (3) ὁ τῆς ἱατρικῆς προεξάρχων, ὡς λυδία τις λίθος προεξετάσας τὰ πρῶτα καὶ (4) κατειληφὼς οὐκ ἀδόκιμον, τὸ τῆς ἐπικρίσεως τούτῳ προσεπεβράβευσε σύμβολον³. Εἰς τὰ τέσσαρα στάδια, δι' ὧν πρέπει νὰ διέλθῃ ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἱατρικὴν κατὰ τὸ κείμενον τοῦτο καὶ τὰ ὁποῖα συνίστανται κατὰ σειρὰν εἰς τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἐν τῇ πράξει μακρὰν ἀσκησιν, τὴν προσέλευσιν εἰς ἐξετάσεις ἐνώπιον τοῦ προεξάρχοντος τῆς ἱατρικῆς (ὅστις κατὰ Grumel πρέπει πιθανώτατα νὰ εἶναι ὁ λεγόμενος ἀκτουάριος) καὶ τὴν λήψιν σχετικοῦ διπλώματος, τοῦ τῆς ἐπικρίσεως συμβόλου, τὸ κείμενον τοῦ Λακαπηνοῦ ἀναφέρεται συνοπτικώτερον ὡς ἑξῆς: ἐξυπακουομένης τῆς προλαβούσης διδασκαλίας, τὴν ἀσκησιν συνδέει πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς τέχνης, τὴν ἐξέτασιν δὲ καὶ τὴν λήψιν τοῦ συμβόλου

1. Ὅτι τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Βυζαντίῳ δὲν ἡσκαίτο ἐπισήμως παρ' ἀνεπιτηδείων καὶ ὅτι ἀνεγνωρίζετο ὁρισμένος ἀριθμὸς ἱατρῶν ἐν ταῖς πόλεσι μαρτυρεῖται τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας· βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. Σ', ἐν Ἀθήναις 1957, σσ. 14, 17.

2. V. Grumel, La profession médicale à Byzance (à l'époque des Comnènes), RIB VII, 1949, σσ. 42-46.

3. Αὐτόθι, σ. 43, καὶ Γ. Α. Ῥάλλη - Μ. Πολυῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. Β', Ἀθήνησιν 1855, σ. 76. Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ κειμένου τούτου βλ. παρὰ V. Grumel, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 42, σημ. 2, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople, τ. I/3, Paris 1947, ἀρ. 1007. Ἡ περίπτωση τῆς συναγωγῆς εἰδήσεων περὶ τεχνικῶν λεπτομερειῶν ἀσκήσεως ἐπιτηδεύματος τινος ἐκ κειμένων θεολογικῶν δὲν εἶναι μοναδική· πρ. τὰ ὅσα περὶ νομισματοκοπτικῆς συνετέρανεν ὁ R. Göbl ἐκ κειμένου ἀφορῶντος εἰς τὴν υπεράσπισιν τῆς μανιχαϊκῆς αἵρέσεως (Ἐπιστολάριον, σ. 356, σημ. 3). Εἶναι δὲ συνήθεις αἱ εἰκόνες μεταφορᾶς ἐκ τῶν τεχνικῶν μεθόδων τοῦ ἐπαγγελματικοῦ βίου (ἀλείας, γεωργίας ἢ τῶν βαναύσων τεχνῶν)· πρ. τὰ ἐν τῇ ὁμίλῳ VII αἰεὶ τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον, § 1, τοῦ Ἱσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσόλυμων περὶ κατασκευῆς σάλπιγγος (M. Aubineau, Les homélies festales d'Iséychius de Jérusalem, τ. I, Bruxelles 1978, σ. 240, 1-4).

έννοει διὰ τῆς φράσεως περὶ πράσεγγίσεως τοῦ Ζαχαρίου εἰς αὐτὸν τὸν κολοφῶνα (τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐπιτηδεύματος) καὶ τοῦ κινδύνου ἀποστερήσεως τῶν κηρυγμάτων.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου φροντιστήριον δηλοῖ τὴν ἐν ἰδιαιτέρῳ οἰκῆματι τριβὴν περὶ τὴν λατρικὴν, ἥτις τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς πρὸ τῶν Παλαιο-λογειῶν χρόνους ἐδιδάσκετο παρὰ δημοσίων καὶ παρ' ἰδιωτῶν διδασκάλων¹. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ πρῶτον παρ' Ἀριστοφάνει (Νεφέλαι 94) ἀπαντᾷ ἡ λέξις δηλοῦσα ἐμπαικτικῶς τὸ οἰκῆμα ἐν ᾧ ἐφέρετο διδασκων ὁ Σωκράτης (ψυχῶν σοφῶν ... φροντιστήριον)². Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους χρησιμοποιεῖται πρὸς δῆλωσιν καὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς φροντιστηρίου, ἥτοι τῆς μονῆς³, καὶ φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, οἷον φροντιστήριον ἀσθενῶν ἢ πτωχῶν⁴. Δὲν σιγᾶται ὁμως καὶ ἡ ἐννοια τοῦ παιδευ-

1. V. Grumel, REB VII, 1949, σ. 44.

2. Ἐνθα σχόλιον: ἀνόδος τις καὶ θάκος σοφῶν. θάκος δὲ καλεῖται ἀπτικῶς τόπος ἐνθα πολλοὶ συνέρχονται σκεψόμενοι. φροντιστὰ δὲ ἐκαλοῦντο οἱ περὶ τὸν Σωκράτη διὰ τὸ φροντίζειν περὶ ἀλλήλων καὶ διὰ τὸ μηδέποτε παύεσθαι τῆς φροντίδος (ὀνομάζει δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν συνεχείᾳ [στ. 101] τοὺς ἐκεῖ διδάσκοντας μεριμνοσοφιστὰς) [Scholia graeca in Aristophanem, σ. 85, Dübner]. Πάντως ὁ Ἰω. Τζέτζης ἔχει ἀντιρρήσεις: ψυχῶν σοφῶν, λέγει, φροντιστήριον. μάτην ληροῦσιν (μακρηροῦσιν) ἐνταῦθα οἱ σχολιογράφοι. τοῦτο, φησὶν, ἐστὶ φροντιστήριον καὶ τόπος, ᾧ καθήμενοι οἱ σοφοὶ φροντίζουσι περὶ ψυχῶν, ἥτοι φιλοσοφοῦσιν. φιλοσοφία γὰρ ἐστὶ μελέτη θανάτου, γνῶσις τῶν ὄντων καὶ τὰ λοιπὰ [Scholia, τ. IV, 2, σ. 404, Holwerda]. Οὕτως ἢ ἄλλως ὁμως καταφαίνεται ἐκ τούτων ἢ ἐπιβίωσις τῆς ἀποδόσεως εἰς τὴν λ. φροντιστήριον τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου πνευματικῆς ἐργασίας, ἣν κέκτηται αὕτη καὶ ἐν τῷ ἑξῆς χωρίῳ τοῦ Φίλωνος (Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι, 13): θεϊτάτον δὲ καὶ κοινωνικώτατον σοφία, συγκλείσει μὲν οὐδέποτε τὸ ἑαυτῆς φροντιστήριον, ἀναπεπταμένη δὲ αἰεὶ δέχεται τοὺς ποτίμων διψῶντας λόγων ..., καὶ παρὰ Προκοπίῳ Γαζ. ἐπ. 89,7-8 (σ. 47 Garzya-Loenertz) καὶ Ζαχαρίῳ Σχολαστικῷ, Ἀμμώνιος, σ. 95,27-28 (Colonna).

Ἄλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Ἰω. Τζέτζης χρησιμοποιεῖ τὴν λ. περιεκτικῶς, πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ πλήθους τῶν φροντίδων: τὸ τῶν φροντίδων φροντιστήριον (ἐπ. 13', Leone, σ. 24,13-14).

3. Βλ. παρὰ Γρηγ. Νύσσης, Βίος ἀγ. Μακρίνης, § 37,2 (ἐκδ. P. M a g a n a l ἐν Sources Chrétiennes, ἀρ. 178, Paris 1971, σ. 258· βλ. καὶ τὸ αὐτόθι, σημ. 1, σχόλιον). Καὶ ἐν τῇ νεαρᾷ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ διδασκάλου τῶν νόμων ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσα μονὴ τῶν Μαγγάνων ὀνομάζεται φροντιστήριον, ἡ δὲ συνημμένη αὐτῇ σχολὴ διδασκαλείον τῶν νόμων (§ 10-10a, ἐκδ. A. S a l a ὅ, Novella constitutio saec. XI medii, Prague 1954, σ. 25). Καὶ παρ' Ἰω. Τζέτζη, ἐπ. 18' (Leone, σ. 27,10). Ἡ σημασία τῆς μονῆς ἔχει εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου ἐν λ. φροντιστήριον· διατριβή. καὶ τὸ οἰκῆμα Σωκράτους καὶ τὸ σχολεῖον καὶ μοναστήριον.

4. Βλ. G. W. H. L a m p e, A Patristic Greek Lexicon, ἐν λ.

τηρίου και μάλιστα ως άνωτέρου εκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος διακρινόμενου ἀπὸ τοῦ ἄλλοτε κατωτέρου διδασκαλείου, ὡς ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἁγαθία (Ἱστορία, Ε 21, σσ. 190,32 - 191,2 Keydell)¹. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἀρμόζει νὰ ἔχη ἡ λ. καὶ ἐν τῇ ἐπ. τοῦ Λακαπηνοῦ. Πάντως τὸ ὅτι ὁ Ζαχαρίας λέγεται ὅτι γυμνάζει² τὴν γνώμην ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρὸς τοῦτο συνήπτετο καὶ φροντιστήριον ἀσθενῶν, ἐνθα παρείχето δυνατότης πρακτικῆς ἐξασκήσεως³. Φροντιστὴν τῆς παρ' ἡμῶν νοσοῦσης μοίρας ὀνομάζει τὸν ἰατρὸν ἐν τῷ προσώπῳ μοναχοῦ τινος Ἰωαννικίου ὁ Μιχ. Γαβρᾶς (ἐπ. 287)⁴. Ποῖοι δ' ὅμως καὶ τί ἀκριβῶς ἐδίδασκον ἐν τῷ φροντιστηρίῳ εἶναι ἀγνωστον. Πάντως ἐκεῖ φοιτᾷ καθημερινῶς ὁ Ζαχαρίας· δὲν κατέχει δὲ εἰσέτι τὴν τέχνην, ἀλλ' εὐρίσκεται πρὸς τὸ πέρας τῆς φοιτήσεως. Ἐννοίαν νοσοκομείου ἀποδίδει εἰς τὸ φροντιστήριον τοῦ Ζαχαρίου ὁ F. Fuchs⁵ στηριζόμενος ἐπὶ μεταγενεστέρου σχολίου τῆς ἐπ.: ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ἐν τῷ ξενῶνι⁶, τὸ ὁποῖον ἴσως ἀπηχεῖ παλαιότερον ἐγγύτερον εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡ ἀκρίβεια τούτου εἶναι ἀναπόδεικτος.

Ἔτι ὅπως δὲποτε ὁ ξενῶν δὲν εἶναι ἀσχετος πρὸς τὴν νοσοκομίαν καὶ τὴν θεραπείαν ἀσθενῶν εἶναι γνωστόν⁷. Ὑπῆρχον δὲ πάντοτε ἐν

1. Βλ. P. L e m e r l e, Le premier humanisme byzantin, Paris 1971, σ. 68, σημ. 69, καὶ τὰς αὐτόθι παρατηρήσεις.

2. Ἀλλαχοῦ ἀντὶ τοῦ γυμνάζειν (τὴν γνώμην) ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἐγγυμνάζεσθαι (Ζαχαρίας, I d e l e r, τ. II, σ. 79,9-10) καὶ τὸ ἀσκαῖν πρὸς δῆλωσιν τῆς μαθήσεως τῆς ἰατρικῆς τέχνης· βλ. τὰ ὄσα περὶ τοῦ ἰατροῦ Ἰακώβου Μαρρόλη καὶ εἴτα μοναχοῦ γράφει Φιλόθεος ὁ Κόκκινος ἐν τῷ βίῳ τοῦ ὁσίου Γερμανοῦ τοῦ ἀγιορείτου (P. J o a n n o u, Vie de S. Germain l'Haagiorite par son contemporain le patriarche Philothée de Constantinople, An. Boll. 70, 1952, σ. 96,3-10): ... λόγοις ἱκανῶς ὠμιληκῶς ... οὗτος τοῖς ἔξω καὶ δὴ καὶ τὴν φιλανθρωποτάτην ἰατρικὴν ὡσαύτως ἀσκήσας, ἐπεὶ πρὸς τὴν ἀνω καὶ πρώτην σοφίαν... ἀποκλίνας ἐν Βυζαντίῳ τὰ τῶν μοναχῶν ἐτελέσθη, καὶ εἰς Ἄθω μετὰ μικρὸν ἔρχεται... Πβ. καὶ Γρηγ. Θεολ. Εἰς Καισάριον, Σ': PG 35, 761 A (... καὶ τοῖς ἐνταῦθα μαθήμασιν ἱκανῶς ἐνασκηθέντες).

3. Ἄλλως τε κατὰ τὸ ἀνωτέρω (σ. 245, σημ. 2) χωρίον τοῦ Γεωργίου Ἐπιφάνου δὲν νοεῖται ἡ ἰατρικὴ ὡς τέχνη, ὅταν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν θεωρίαν καὶ δὲν συμπαρομαρτῆ αὐτῇ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν.

4. G. F a t o u r o s, Die Briefe des Michael Gabras, τ. II, σ. 445,3

5. F. F u c h s, Die höheren Schulen von Konstantinopel im Mittelalter, Leipzig 1926, σ. 61.

6. Lacap. Ep. X, σ. 21 (ὕπόμνημα).

7. Βλ. τὸ χωρίον τοῦ Ἰω. Κιννάμου (σ. 190,17-18, Bonn): ἐκ τῶν κοινῶν ... νοσοκομείων, ἃ ξενῶνας καλεῖσθαι ἔθος ἐστίν. Πβ. καὶ G. S c h r o i b e r, Byzantinisches und abendländisches Hospital, BZ 42, 1943-1949, σ. 140,

ΚΠόλει τοιούτοι ξενῶνες· πλὴν τοῦ περιφήμου ξενῶνος τῆς μονῆς Παντοκράτορος, ἰδρύματος τοῦ Ἱω. Β' Κομνηνοῦ, ὅστις πιθανῶς ἐλειτούργει καὶ κατὰ τοὺς Παλαιολογεῖους χρόνους, γνωρίζομεν ὅτι τότε ὑφίστατο εἰσέτι καὶ ὁ ξενῶν τοῦ Σαμψῶν¹, καὶ ἴσως καὶ ἄλλοι, εἶχον ἰδρυθῆ δὲ καὶ νέοι, ὡς ὁ τοῦ πρωτοστράτορος Μιχαὴλ Γλαβᾶ Δούκα Ταρχανειώτου πρὸς καταγωγήν τῶν ἐπιπόσειων (κατὰ τὸν Μ. Φιλῆν)² ἢ ὁ ξενῶν τοῦ Κράλου, ἰδρυθεὶς πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Milutin. Ἐκεῖ μαρτυρεῖται ὅτι ἦτο συνημμένη σχολὴ ὀνομαζομένη Καθολικὸν μουσεῖον, ἐνθα μετὰ τὸ 1444 ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἱω. Ἀργυρόπουλος³. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης εἰδήσεως συνδυαζομένης καὶ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος⁴, ὅτι ἐν τῷ ξενῶνι ὑπάρχει καὶ διδάσκαλος τῆς ἰατρικῆς, ἢ ταῦτισις ἢ ἔστω ἢ σύναψις τοῦ φροντιστηρίου τοῦ Ζαχαρίου πρὸς ξενῶνα δὲν φαίνεται κατ' ἀρχὴν ἀπαρριπτέα, καίτοι εἶναι ῥητὴ ἢ μαρτυρία τοῦ τυπικοῦ τούτου ὅτι ὁ διδάσκαλος διδάσκει μόνον τοὺς παῖδας τῶν ἰατρῶν τοῦ ξενῶνος τὰ τῆς ἰατρικῆς μαθήματα⁵, καὶ τοῦ Ἀργυροπούλου εἰσέτι τὸ ἀκροατήριον ἀπετέλουν οἱ ἰατροὶ τοῦ ξενῶνος τοῦ Κράλου⁶. Ἄλλ' ὁ πατὴρ τοῦ Ἱω. Ζαχαρίου εἶναι ἄγνωστον ἂν ὑπῆρχεν ἰατρὸς ξενῶνος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰατρικῆς καὶ τὰς ἰατρικὰς σπουδὰς τοῦ Ζαχαρίου. Δὲν ἀρκοῦν ὅμως αὐταὶ ὅπως κτήσῃται οὗτος καὶ τὴν δημοσίαν ἀναγνώρισιν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπιτηδεύματος. Ὅπερ κατὰ τὸν ἱβ' αἰ. ἐκαλεῖτο ἐπικρίσεως σύμβολον καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἐπίδοξον ἰατρὸν τὴν ἀξίαν τοῦ πτυχίου τῆς ἰατρικῆς, ὑπὸ τοῦ Λακαπηνοῦ ὀνομάζεται τὰ κηρύγματα καὶ εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης διαδικασίας⁷. Δὲν εἶναι ὅμως σαφές ἂν ἡ λ. ἀνήκει εἰς τὴν σχετικὴν ἐπί-

καὶ D. J. Constantelos, *Byzantine Philanthropy and Social Welfare*, New Brunswick, New Jersey 1968, σ. 172, καὶ K. Ἀμαντων, Ἡ Ἑλληνικὴ φιλανθρωπία κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, Ἀθηνᾶ ΔΕ', 1923, σ. 143.

1. D. J. Constantelos, αὐτόθι, σσ. 193-195.

2. Αὐτόθι, σ. 205' πβ. καὶ Ἀμαντων, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 162-163.

3. K. Ἀμαντος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 163, καὶ D. J. Constantelos, αὐτόθι, σ. 206, ἐνθα ἐν σημ. 150 βιβλιογραφία.

4. P. Gautier, *Le typikon du Christ Sauveur Pantocrator*, RĒB 32, 1974, σ. 107, 1213-1223.

5. Αὐτόθι, σ. 107, 1216-1217.

6. F. Fuchs, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 71.

7. Παλαιότερον ὑπῆρχον τὰ σωματεῖα ἰατρῶν, διδασκάλων καὶ συνηγόρων (κατὰ τὸν Ἰουστινιάνειον κώδικα VI, 48, 10)· μνημονεύει δὲ σωματείων συμβολαιογράφων καὶ συνηγόρων μεταγενέστερον ἢ νεαρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Ὁ Μονομάχου ἐπὶ

σημον ὀρολογίαν (*terminus technicus*) ἢ ἂν ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Λακαπηνοῦ. Καὶ ἀσφαλῶς ἐνταῦθα ὑπόκειται ἡ ἔννοια τῆς ἀνακηρύξεως καὶ οὐχὶ τοῦ κηρύγματος ὡς διδασκαλίας ἢ προσκλήσεως¹. Ὡς π.χ. ἐν ἐπ. ρδ' τοῦ Ἰω. Τζέτζου λέγεται: ὑψηλῶ τῷ κηρύγματι² ὁ τρισαλιτῆριος ἀνακηρύττεται ἄγιος. Δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν νὰ ἀνεγινώσκετο καὶ σχετικὸν κείμενον, πρᾶξις τις τῶν κριτῶν τοῦ μέλλοντος ἱατροῦ, ὅποτε τοῦτο δηλοῖ ἡ λ. κηρύγματα, δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστος ἡ τοιαύτη ἔννοια τῆς λ., δηλ. ἡ τοῦ εἰς ἐπήκουον ἀναγινωσκόμενου κειμένου³.

* Ἄν τελικῶς ὑπήκουσεν εἰς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Λακαπηνοῦ καὶ παρέμεινεν ἐν ΚΠόλει ἢ ἂν ἐτόλμησε τὴν εἰς Θεσσαλονίκην μετάβασιν (ἄποψις ἣτις ἴσως ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐπιστέλλει πλέον αὐτῷ ὁ Λακαπηνός καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπ. τῶν ἐτῶν 1299-1300 δὲν μνημονεύεται ὁ Ζαχαρίας ὑπ' αὐτοῦ, ὡς συμβαίνει ἀντιθέτως ἐν ταῖς ἐπ. τῶν ἐτῶν 1307-1310/11) καὶ οὕτως ἀνέβαλε τὸ πέρας τῶν σπουδῶν καὶ τὴν ἐπίσημον ἀνακήρυξιν εἰς ἱατρὸν παραμένει ἄγνωστον. Πάντως ἀνεδείχθη εἰς ἱατρὸν ἐγγὺς πρὸς τὸ 1300 καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως προφανῶς τῆς β' ομάδος τῶν διαμειφθεισῶν μεταξὺ Λακαπηνοῦ καὶ Ἄνδρ. Ζαρίδου ἐπ., δηλ. πρὸ τοῦ 1307. Ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπ. ιη' τοῦ Λακαπηνοῦ συνδεόμενος πρὸς τὴν ἀντιγραφὴν κώδικος τοῦ Ἰπποκράτους⁴, ἐκ δὲ τῆς ἐπ. κ' τοῦ αὐτοῦ γίνε-
ται γνωστὸν ὅτι τῆς εὐεργετικῆς ἱατρικῆς αὐτοῦ τέχνης, ὀνομαζομένου μά-

τῇ ἀναδεικτεῖ τοῦ διδασκάλου τῶν νόμων (§ 4, A. Sala ū, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 19· βλ. καὶ σ. 40) κατὰ τὸν ια' αἰ. μεσοῦντα. Διὰ τῶν κηρυγμάτων ἀρὰ γε θὰ εἰσῆρχετο ὁ Ἰω. Ζαχαρίας εἰς τὸ σωματεῖον τῶν ἱατρῶν; Περὶ τῶν βυζαντινῶν συντεχνιῶν καὶ σωματείων βλ. βιβλιογραφίαν παρὰ N. Oikonomidēs, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles*, Paris 1972, σ. 321, σημ. 192.

1. οἷον τὸ ἐν ἐπ. ι' τοῦ Νικηφ. Χούμνου: καλοῦντος τοῦ κηρύγματος (J. F. Boissone, *Anecdota Nova*, σ. 14).

2. ἔνθα τὸ γραφικόν (Παρ. θ' 3): συγκαλοῦσα (sc. ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ) μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος (ἢ ὡς ἀποδίδεται τοῦτο ἐν τροπ. γ' τῆς α' ἐδῆς τοῦ Κανόνος τοῦ Κοσμᾶ εἰς τὴν Μ. Πέμπτην: [συγκαλουμένης] ὑψηλῶ κηρύγματι) ἀπὸ τῆς ἔννοιας τῆς προσκλήσεως μεταφέρεται εἰς τὴν τῆς ἀνακηρύξεως.

3. Πβ. ἐν ἐπ. Μιχαῆλ Ἰταλικοῦ τῷ καισαρὶ Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ (P. Gautier, *Michel Italicos Lettres et discours*, Paris 1972, σ. 154, 13-14, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Nicéphore Bryennios *Histoire*, Bruxelles 1975, σ. 377, 10-20): ὁ τοῦ γράμματος κῆρυξ καὶ οἱ τῶν κηρύγματος ἀκροαταὶ (ἐνθα κῆρυξ ὁ ἀναγνώστης τῆς ἐπ. καὶ κηρύγματα τὸ περιεχόμενον αὐτῆς).

4. Ἐπιστολάριον, σσ. 343-344.

λιστα Ιατροῦ ἀγαθοῦ, ἔλαβε πείραν καὶ ὁ ἀσθενήσας ἐπιστολογράφος¹. Ὁ Ἄνδρ. Ζαρίδης νοσταλγεῖ τὴν παλαιὰν μετ' αὐτοῦ ἀναστροφὴν καὶ τοῦτο καθιστᾷ φανερόν διὰ τῶν ὅσων περὶ αὐτοῦ λέγει ἐν τῇ ἐπ. κβ', ὅτι εἶναι οὗτος ἰατρός τ' ἀγαθός κρατερός τε καὶ σαφέστατος φίλος (μεταβάλλων ὀλίγον χαρακτηρισμὸν τοῦ Λακαπηνοῦ ἐν ἐπ. κ') καὶ ὅτι ἤττηται ταῖς αὐτοῦ ἰουξί². Τὴν δὲ ἐπ. κδ' ἐπιθυμεῖ ὁ Ζαρίδης ὅπως ἀναγνώσῃ καὶ ὁ Ζαχαρίας λέγων ὅτι αὐτοῦ πολλὰ θαύματα ἐνακμάζοντα τῇ ψυχῇ περιφέρομεν, αὐτὸν ὤμεν³. Ἄλλ' εἰς τὸν διακαῆ πόθον τοῦτον ὁ Ζαρίδης δὲν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ διέξοδον διὰ τῆς ἀποστολῆς γράμματος εἰς τὸν Ζαχαρίαν, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐναρξιν ἀλληλογραφίας μετ' αὐτοῦ. Δικαιολογῶν ὁμοῦς τὴν παράλειψιν ταύτην ἐν ἐπ. κς' καὶ ἀνάγων εἰς τὴν κατέχουσάν αὐτὸν βαθυμίαν περὶ τὸ ἐπιστέλλειν, αἰτιᾶται τὸν ἄλλως ἀνεπίληπτον, ὡς λέγει, Ζαχαρίαν ἰσχυριζόμενος ὅτι οὐκ ἠξίωσε τῆς κρεῖττονος μόρας τῷ πρότερος γράφαι καὶ ἡμᾶς ἐπεγεῖραι πρὸς ἐπιστολάς, ἔχοντας, ὡς ἀρχομένοις εἴρηται, πάντων μάλιστα ὑπηλιῶς...⁴. Μέχρι τοῦδε λοιπὸν ὁ Ἀνδρόνικος Ζαρίδης καὶ ὁ ἐν ΚΠόλει πλησίον τοῦ Λακαπηνοῦ διατρίβων ἰατρός Ἰω. Ζαχαρίας δὲν ἔχουν ἀλληλογραφίαν, προσαγορεύουν ἀλλήλους καὶ ἐρωτοῦν περὶ ἀλλήλων διὰ τῶν ἐπ. τῶν ἀνταλλασσομένων μεταξὺ τοῦ ἐξ αὐτῶν Ζαρίδου καὶ τοῦ Λακαπηνοῦ⁵. Ἐν βραδύτερον ἐγένετο πράγματι ἀρχὴ τῆς ἀλληλογραφίας αὐτῶν, εἶναι ἄδηλον, μὴ σωθεισῶν ἐπιστολῶν ἐξ αὐτῆς.

4. Καὶ αὐταὶ μὲν εἶναι αἱ ἐκ τοῦ ἐπιστολαρίου εἰδήσεις περὶ τοῦ Ἰωάννου Ζαχαρίου κατὰ τὰ ἔτη 1299-1310/11. Σύγχρονοι δὲ καὶ ὀλίγῳ μεταγενέστεραι εἶναι αἱ πληροφορίαι τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ περὶ αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων προστίθενται καὶ τινὰ νεώτερα εἰς τὴν ἀνιχνευομένην σταδιοδρομίαν τοῦ Ζαχαρίου. Ἦδη ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἐπ. 22 αὐτοῦ, ἐξ ἧς καθίσταται δῆλον ὅτι οὗτος μετὰ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ Λα-

1. Ἐπιστολάριον, σσ. 348-349.

2. Lacap. Ep., σ. 142,7-11.

3. Lacap. Ep., σ. 152,13-15.

4. Lacap. Ep., σσ. 165,20-166,22.

5. Οὕτω καὶ αἱ ἰουξες τοῦ Ζαχαρίου, ὧν ἤττηται ὁ Ζαρίδης κατὰ τὴν ἐπ. κβ' αὐτοῦ, δὲν εἶναι αἱ χάριτες τοῦ λόγου προσφάτως ληφθείσης ἐπ. τούτου, ὡς θὰ ὑπέθετέ τις ἐξ ἀναλόγων χρήσεων τῆς λ., ἀλλ' αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ, ὡς ἐννοεῖται καὶ ἐν ἐπ. κς' (Lacap. Ep., σ. 173,22-23), ἐνθα ὁ Λακαπηνός φέρεται γοητευθεὶς ἐκ τῶν λόγων κοινοῦ τινος ἐταίρου.

καπηνοῦ ἔχει συνάψει σχέσεις πρὸς ἄρχοντας ἐν τῷ παλατίῳ, δύναται δὲ νὰ ἐνεργήσῃ, ὅπως ἐπιτραπῇ ἢ μετοχῇ εἰς τὰς ἐν τοῖς βασιλείοις συναντήσεις καὶ ἄλλων, οἷον τοῦ Γαβρᾶ, ὅπερ σημαίνει ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Λακαπηνὸς εἰσέρχονται εἰς τὸ λόγιον περιβάλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Β' καὶ τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τὴν ἐπ. κδ' τοῦ Ἀνδρ. Ζαρίδου ἐκδηλωθείσης βασιλικῆς ῥοπῆς πρὸς τὸν Λακαπηνὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν, ὡς ἐξυπακούεται. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐπ. τοῦ Γαβρᾶ (52, 310 καὶ 439)¹, αἰτίως πληροφοροῦν περὶ τοῦ ἠθους, τῆς λογιότητος καὶ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ παιδείας, αἱ ἐπ. 310 καὶ 439 ἐπιγράφονται: «Τῷ ἀκτουαρίῳ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ζαχαρίᾳ», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπ. 52, ἧς ἡ ἐπιγραφή ἀπλῶς: «Τῷ Ζαχαρίᾳ κυρῷ Ἰωάννῃ»². Ἐπειδὴ ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι αἱ ἐπ. τοῦ Γαβρᾶ διατεταγμέναι κατὰ χρονολογικὴν τάξιν διασφύζουσι καὶ τὴν διαδοχικὴν σειρὰν τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν δηλουμένων ἀξιωματῶν καὶ τίτλων τῶν παραληπτῶν (curvus honorem), μὴ ἐπενηνεγμένης ἀναδρομικῆς τινος ἐφαρμογῆς τῶν ὕστερον ἰσχυσάντων³, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ πρὸ τοῦ 1307 ἀναδειχθεὶς εἰς ἱατρὸν Ἰωάννης Ζαχαρίας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1310 (ἐπ. 52) καὶ 1323 (ἐπ. 310) ἔχει λάβει τὸν τίτλον τοῦ ἀκτουαρίου. Τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα εἶναι βεβαίως εὐρὺ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἕτερα ἀκριβεστέρα μαρτυρία. Πάντως ἡ ὀνομασία αὐτοῦ εἰς ἀκτουάριον πρέπει νὰ ἀπέχη τοῦ χρόνου ἀποστολῆς τῆς ἐπ. 310, διότι ἂν ἦτο πρόσφατος, δὲν θὰ παρέλειπεν ὁ Γαβρᾶς νὰ συγχαρῇ ἐπὶ τούτῳ τῷ παραλήπτῳ ἐν τῇ ἄλλως ἐγκωμιαστικῇ ἐπ. 310. Ποία διαδικασία ἀπηρτεῖτο πρὸς ὀνομασίαν ἀκτουαρίου εἶναι ἄγνωστον· πιθανῶς εἶχεν ἀνάμειξιν καὶ ὁ βασιλεὺς. Πάντως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ζαχαρίου θὰ ἐξετιμῆθη ἢ εὐδοκίμησις αὐτοῦ καὶ τὸ ὅτι δὲν ἀφῆκεν οὗτος ἀναυξήτους τὰς κτηθείσας ἱατρικὰς γνώσεις, ἐπειδὴ, ὡς μαρτυρεῖ (κατωτ., σσ. 269-270), καὶ μετὰ τὸν κύκλον τῶν σπουδῶν ἐξηκολούθει μελετῶν παλαιότερα συγγράμματα καὶ προκόπτων ἐν τῇ τέχνῃ. Ἄν ἕως τότε εἶχεν ἀναδειχθῆ καὶ εἰς συγγραφέα, πρέπει νὰ εἶχε συνθέσει μόνον τὸ περὶ οὖρων σύγγραμμα.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκτουαρίου κατὰ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς αἰῶνας

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 287.

2. G. F a t o u r o s, Die Briefe des Michael Gabras, τ. II, σσ. 87, 493, 677.

3. Βλ. Σ τ. Ἰ ω. Κ ο υ ρ ο ῦ σ η, Μανουὴλ Γαβαλάς, τ. Α', σ. 10. Πρέπει δὲ νὰ μὴ γίνῃ δεκτὴ ἢ ἐν P L P 4482 ὑπόψια ὅτι ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἐπιστολαρίου τοῦ Μιχ. Γαβρᾶ ἔχει γραφῆ τι ἐκ τῶν ὕστερων, καὶ δὲν ἀπηχεῖται ὅθεν ἕως πρὸς τὰ ἀξιώματα τῶν παραληπτῶν ἢ σύγχρονος τῇ ἀποστολῇ τῶν ἐπ. πραγματικότης.

ἦτο τελείως ἄσχετον πρὸς τὴν λατρικὴν. Οἱ ἀκτουάριοι (actuarii ἢ actarii)¹ ἦσαν ὑπάλληλοι τῆς ἐπιμελητείας τοῦ στρατοῦ ἐπιφορτιζόμενοι καὶ τὴν μισθοδοσίαν κατὰ τοὺς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ προηγουμένως χρόνους², βραδύτερον δὲ (θ' αἰ. α.λ.) ἀναφέρεται ὁ ἀκτουάριος ὡς ἀξιωματοῦχος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἱπποδρόμου³. Πότε ὁ ὄρος ἐδήλωσε τὸν προϊστάμενον τῶν λατρῶν τοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ μετ' ἀκριβείας. Κατὰ τὸν ἐπόμενον ια' αἰ. ἡ μονωδία τοῦ Μιχαῆλ Ὑελλοῦ «εἰς τὸν τοῦ Ἀκτουαρίου ἀδελφόν»⁴ δὲν διασκεδάζει πολὺ τὴν ἀσάφειαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διότι ἐνῶ κατὰ σύμπτωσιν πληροφορεῖ ὅτι ὁ θανὼν ἦτο ἐξοχος λατρός, περὶ τοῦ ζῶντος ἀδελφοῦ ἀκτουαρίου δὲν λέγει σαφῶς ἂν μετήρχετο καὶ αὐτός τὴν λατρικὴν, εἰ μὴ μόνον ὅτι τὸν ἀφινιδίως πνεύσαντα λοισθία ἀδελφόν, ἐπεὶ τοὺς δακτύλους τῷ πῆχει προσέβαλε καὶ τὴν (ἔστω καὶ φθίνουσαν) ζωτικὴν ἐκειῖθεν ἐτεκμήρατο δύναμιν, ἐπειραιτό τε ἐπαναφέρειν καὶ πρὸς τὸ φρονεῖν ἐπανάγειν, τ ε χ η ι κ ἄ ς (sc. ἐκ τῆς λατρικῆς τέχνης) ποιούμενος τὰς προαγωγὰς καὶ τι κατορθοῦν ἔδοξεν...⁵. Ἐν πράγματι καὶ αὐτός λόγῳ λατρικῆς αὐτοῦ ιδιότητος ἐπεχείρησε τὴν ἐπαναφορὰν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ψυχορραγοῦντος ἀδελφοῦ, τότε εἶναι λίαν πιθανὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκτουαρίου, ὃ ἔφερε, νὰ μὴ ἐσχετίζετο πρὸς τὸν Ἱπποδρόμον, ἀλλὰ πρὸς τὴν λατρι-

1. Λατινιστὶ ἀρχικῶς σημαίνει ἡ λ. ὑπάλληλον ἐπὶ τῶν οικονομικῶν ἢ συνηθέστερον τὸν ταχυγράφον τὸν καταγράφοντα ἐν δικαστηρίῳ τοὺς ἐκφωνουμένους λόγους (βλ. RE I/1, 1958, σσ. 301-302, καὶ Henry und René Kahane, *Abendland und Byzanz: Sprache, Reallexikon der Byzantinistik* I/4-6, 1970-1976, στ. 504).

2. RE, ἐνθ' ἄνωτ., J. Karayannopoulos, *Das Finanzwesen des frühbyzantinischen Staates*, München 1958, σσ. 81, 102, 103, 173, 201, καὶ τοῦ α ὁ τ ο ὦ, *Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung*, München 1959, σ. 58. Βλ. καὶ H. Gregoire, *Recueil des inscriptions grecques - chrétiennes d'Asie Mineure*, Paris 1922, σ. 64, ἀρ. 211, σχολιάζοντα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ δ' αἰ.: *Εἰς τὸν ἄγιον Μιχαῆλα καὶ Ἀνδρέαν ὑπὲρ εὐχῆς Κυριακοῦ ἀκτουαρίου. Ἀπαντᾷ καὶ τις Α. Οὐρσοσ ἀκτουάρις ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 350 οἰκοδομήσας μνημα, ἀλλ' ἀδήλου ἀρμοδιότητος* (βλ. Κ. Π. Μέντζου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ οικονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῆς πρωίμου βυζαντινῆς περιόδου*, ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 171, ἀρ. 578).

3. H. und R. Kahane, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 513, 523. J. B. Burg, *The Imperial Administrative System in the Ninth Century*, London 1911, σ. 106. N. Oikonomides, *Les listes de préséance*, σσ. 326-327.

4. Ἐκδ. Κ. Σάθα, MB, τ. Ε', 1876, σσ. 96-102.

5. Αὐτόθι, σ. 101.

κῆν¹. Κατὰ τὸν E. Stein² καὶ τὸν L. Bréhier³ ὁ πρῶτος ἰατρός τοῦ κράτους ὀνομάζεται «παραδόξως» ἄκτουάριος ἀπὸ τοῦ ἱγ' αἰ.· ἀλλὰ καὶ ἂν εἰσέτι ἀμφισβητηθῇ ἡ μαρτυρία τῆς μονωδίας τοῦ Ψελλοῦ, ἤδη κατὰ τὸν ἱβ' αἰῶνα εἶναι πλέον γνωστὸν ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦτο κατέχεται ὑπὸ τῶν ἀναγνωριζομένων ὡς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὅλου συστήματος τῶν ἰατρῶν. Ἄκτουάριος ὀνομάζεται ὁ ἰατρός Μιχαὴλ Παντεχνῆς († ca.1130) ὑπὸ τοῦ ἐπιστελλαντος αὐτῷ καὶ μονωδήσαντος αὐτὸν θανόντα διδασκάλου τῶν ἰατρῶν Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ⁴, ὅστις φαίνεται ὅτι ἦτο ὑφιστάμενος ἐκείνου. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν τοῖς πτωχοπροδρομικοῖς ποιήμασι μνεῖα ἰατροῦ ἄκτουαρίου ὀνομαζομένου κατὰ παραφθορὰν καὶ ἄλλοθεν γνωστὴν ὀκταρίου⁵.

Ἐκ τῶν μετέπειτα ἄκτουαρίων, οἵτινες πρέπει νὰ ἔχουν συνεχῆ

1. Ἐκτὸς ἐάν (ὅπερ δὲν νομίζω πιθανόν) τὸ ἄκτουάριος εἶναι τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ, ὅποτε δὲν δηλοῖ τοῦτο ἀξίωμα, ὡς συμβαίνει καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου Ἄκτουαρίου, μαγίστρου καὶ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ, μαρτυρουμένου τῷ 1088 (R. Guillaud, *Les logothètes*, *REB* 29, 1971, σ. 20).

2. E. Stein, *Untersuchungen*, σ. 45.

3. L. Bréhier, *Les institutions*², σ. 126.

4. P. Gautier, *Michel Italicos*, σσ. 111-115 καὶ 209-210 (βλ. καὶ σσ. 46-49), καὶ V. Grumel, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 45. Εἶναι δὲ ὁ Ἰταλικὸς ὁ παρὰ Φ. Κορυλλέ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. 5', ἐν Ἀθήναις 1957, σσ. 263-265, ἀνώνυμος, οὗ ἡ ἐπ. τῷ Ἄκτουαρίῳ (= Μιχ. Παντεχνῆ) ἐκδίδεται καὶ αὐτόθι, σσ. 264-265.

5. «Στίχοι τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου», σσ. 414-416: *Ἰδε ἰατρός πανάριστος, ἴδε λαμπρὸς τεχνίτης* | *διέβη τὸν Ὀκτάρειον, διέβη τὸν Κανίκλην* (sc. τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου, μετερχόμενον καὶ τοῦτον, οὐχὶ λόγῳ τοῦ ἀξιώματος, τὴν ἰατρικὴν), | *διέβη τὸν Ἀέτιον, αὐτὸν τὸν Ἰπποκράτην* (D. - C. Hesseling - H. Pernot, *Poèmes prodromiques en Grec vulgaire*, Amsterdam 1910, σ. 69). Ὑπὸ ἑτέραν παραλλαγὴν οἱ στίχοι οὗτοι παρὰ Du Cange, *Glossarium med. et inf. Gr.*, *Addenda*, στ. 11, ἐνθα ἀντὶ τὸν *Κανίκλην*: *τὸν κανικλείου* βλ. καὶ κριτ. ὑπόμνημα τῆς ἐκδόσεως Hesseling - Pernot καὶ ἐν σ. 102 αὐτόθι παρατηρήσεις περὶ ὀκταρίου καὶ κανικλείου, ἐνθα τὰ περὶ ἐκδοχῆς τούτων ὡς κυριωνυμικῶν οὐχὶ ὀρθά. Προσφάτως ὁ καθηγητὴς A. Garza (*Varia philologica* X, 2, *ΕΕΒΣ ΛΘ'-Μ'*, 1972-1973, σσ. 343-344) προέτεινεν ὅπως διορθωθοῦν τὸ Ὀκτάρειον εἰς ἄκτουάριον (νοσημένον ὑπ' αὐτὸν τοῦ Μιχαὴλ Παντεχνῆ) καὶ τὸ Κανίκλην εἰς Καλλικλήν (ἦτοι Καλλικλήν, τὸν γνωστὸν ἰατρὸν καὶ ποιητὴν τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνῶν Νικόλαον Καλλικλή), ὅπερ ἐδέχθη καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ Καλλικλέους R. Romano, *Nicola Callicle Carmi*, Napoli 1980, σσ. 14, σημ. 4, 69. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπὸ τὸν Κανίκλην λαυθάγη πράγματι ὁ Καλλικλής, ὁ Ὀκτάρειος τύπος μαρτυρούμενος καὶ ἄλλοθεν, προελθὼν ἐκ τοῦ ἄκτουαρίου, πρέπει νὰ μείνη ὡς ἔχει.

διαδοχήν, αναφέρεται ὁ ἐπὶ Ἰω. Βατάτζη (1222-1254) καὶ ἱκανὸν μετὰ ταῦτα ζῶν Νικόλαος Μυρεψός ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου¹. Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τῶν Παλαιολογείων χρόνων πρὸ τοῦ Ἰω. Ζαχαρίου μαρτυροῦνται οἱ ἰατροὶ Ἰωάννης Θεόγνωστος² καὶ Δημήτριος Πεπαγωμένος³, ἀλλ' ἔνευ μείας ἀν' ὑπῆρξαν καὶ ἀκτουάριοι. Ἀκτουάριος μεμαρτυρημένως διετέλεσεν ὁ ἰατρός Καβάσιλας⁴. Οὗτος τῷ 1282 παρευρέθη τῷ Μιχαῆλ Η' ἀσθενήσαντι καὶ ὑπέδειξε τὸν ἐπικείμενον θάνατον⁵, ἀναφέρεται δὲ τῷ 1296 ὅτι ὁ Δημήτριος Καλοσιδᾶς εἶναι ὁ διενεργῶν τὰ ἐν Μακεδονίᾳ κτήματα τοῦ ἀκτουαρίου Καβάσιλα κατέχωντος τὴν ἀξίαν τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ⁶, ἀλλ' ἀγνοεῖται πόσον μετὰ ταῦτα ἐπέζησεν οὗτος. Πάντως δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ἄμεσος προκατόχος τοῦ μετὰ τὸ 1311 ἀκτουαρίου Ζαχαρίου. Πρὸς τὸν Καβάσιλαν δὲ ἀσθενήσαντα πρέπει νὰ ἀπευθύνηται ἢ ἐπ. δ' τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου (πεμφθεῖσα πρὸ τοῦ ἔτους 1296⁷) ἐπιγραφομένη ἀπλῶς «τῷ ἀκτουαρίῳ» καὶ ἔχουσα ὡς ἐξῆς:

1. ... ὁ ἰατρός Νικόλαος..., ἄκρος δὲ τὴν οἰκίαν τέχνην καὶ μάλιστα τὴν διὰ πείρας γινωσκομένην ..., ἀκτοναρίου δὲ εἶχε τιμὴν, Χρον. συγγραφή, σ. 63,13-18 (Heisenberg). Περὶ αὐτοῦ παρὰ G. - A. Kostomiris, *Études sur les écrits inédits des anciens médecins grecs*, REG X, 1897, σσ. 406-414, H. Diels, *Die Handschriften der antiken Ärzte*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 69, καὶ τοῦ αὐτοῦ, *Erster Nachtrag*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 60, Γ. Πουρναροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἰατρικῆς, Ἀθῆναι 1942, σσ. 69-70, καὶ H. Hunger, *Die hospr. prof. Lit.*, τ. II, σ. 312.

2. PLP 7081.

3. G. - A. Kostomiris, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 425. P. L. M. Loono, *Un'epistola di Nicola Pepagomeno a Niceforo Gregora*, *Byzantion* 42, 1972, σ. 524.

4. PLP 10067.

5. Παχυμέρης, *Μιχ. Παλ.* VI, 36: I, 530,8-18.

6. Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ «Βακῶν» (περιοχῇ Θεσσαλονίκης) ὑπῆρχε τὸ ἔδαφος μετὰ ἀμπελῶνος τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ ἀκτουαρίου τοῦ Καβάσιλα, ἔχοντος οἰκίον τὸν Δημήτριον Καλοσιδᾶν. Ὁ οἰκίος οὗτος ἦν ὁ τὰ δίκαια πάντα τοῦ εἰρημένου πανσεβάστου ἀκτουαρίου διενεργῶν (ἀπόντος ἐκείνου), σημειοῦται δὲ ἐν πρατηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ Δεκεμβρίου 1296: *ὑπεγράφη καὶ παρ' ἐμοῦ οἰκίτου καὶ δικαίου τοῦ ἀγίου μου ἀθέντου τοῦ πανευτυχεστάτου ἀκτοναρίου: Δημήτριος ὁ Καλοσιδᾶς* (L. Petit - B. Korablev, *Actes de Chilandar*, St. Petersbourg 1911, σσ. 29-32, ἀρ. 12).

7. ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἔτος τοῦτο ἀνάγεται ἢ μεταγενεστέρα ἐπ. αὐτοῦ ν' (βλ. Στ. Ἰω. Κουροόση, ... Ἰω. Π' Γλυκός, *ΕΕΒΣ ΜΑ*, 1924, σ. 337, σημ. 1).

Ambr. H 81 sup.
(gr. 442)

Τῷ ἀκτουαρίῳ

f. 270r Τὸ οἰκτεῖον πιέζειν εὐστόχως εἰρησθαι πειθόμενος, συγγνώμων σοὶ γεγραφὸς καὶ μὴ γραμμάτων ἀξιώθεις. εἰ δ' ἀπηλλάγης τῆς νόσου καὶ εἰς τοσοῦτον ἀνεβάλου τὰ τῆς προσρήσεως, τοῦτ' οὐκέτι συγγνώμης ἀν ἀξιῶσαιμι. ἀλλ' εἴθ' ἀπηλλάγης καὶ ἡμῖν, εἰ μὲν οὐκ ἐπαχθές, μὴ κα-
5 τόκνει γράμμασιν ὀμιλεῖν, εἰ δ' οὐν, εἰ ἔχειν σε μήνυε· οὐ μετρίως γὰρ ἀν καὶ οὕτω θεραπεύων εἴης ἡμᾶς.

Ἐν τοῖς χειρογράφοις κώδιξι τῶν ἔργων αὐτοῦ φέρεται πολλακίς ὁ Ἰω. Ζαχαρίας «σοφώτατος καὶ λογιώτατος βασιλικὸς ἰατρός κῦρ Ζαχαρίας ὁ ἀκτουάριος»¹, καὶ συνδυάζει οὕτω καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ἱατροῦ τῶν ἀνακτόρων (καὶ ἴσως προσωπικοῦ ἱατροῦ τοῦ βασιλέως). Ἄρα γε ὅλοι οἱ ἀκτουάριοι ὑπῆρχον συγχρόνως καὶ βασιλικοὶ ἱατροί, ὅτινες σημειωτέον ἦσαν πλεονες τοῦ ἑνός, ὡς συνέβαινε μεμαρτυρημένως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α'²; Πλὴν τοῦ βασιλικοῦ ἱατροῦ ἀπαντοῦν καὶ ἄλλαι διακρίσεις τῶν ἱατρῶν ἢ ἱητρῶν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, αἱ ὁποῖαι εἶναι πρόβλημα ἀν σχετίζονται πρὸς τὸν τίτλον τοῦ ἀκτουαρίου. Μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς οἱ λεγόμενοι ἀρχίατροι ἢ ἀρχιητροί, ἔχοντες ἀρμοδιότητος εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλήν, τὰς κοινότητας καὶ τὰ ἱατρικὰ σωματεῖα³. Κατὰ τοὺς Παλαιολογεῖους χρόνους ἀρχίατρος ἦτο ὁ ἐν Μιστρά (1362) Κωνσταντῖνος Ἀμαντειανός⁴ καὶ Ἀντώνιος ὁ Πυρόπουλος ὁ νέος ἀρχιητρός⁵. Τὸν ἀρ-

1. Παρὰ Κοστομίρις, ἐνθ' ἄνωτ., πολλαχοῦ. Περὶ τῆς διακρίσεως καὶ ἀξίας τῶν βασιλικῶν ἱατρῶν βλ. καὶ παρὰ Φ. Κοκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. 5', σ. 13.

2. Κ. Π. Μέντζου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 40, ἀρ. 77α.

3. Αὐτόθι, σ. 35, ἀρ. 57, 60, καὶ σσ. 38-39, J. Karayannopoulos, Das Finanzwesen..., σσ. 105 κ.ά. Ἄλλὰ καὶ ἱερωμένος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο δυνατόν νὰ ἀναδειχθῇ εἰς ἀρχίατρον, ὡς μαρτυρεῖται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1049 (Miklosich-Müller, Acta IV, σ. 316· βλ. καὶ Ἀν. Π. Χριστοφιλοπούλου, Θέματα βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐνδιαφέροντα τὴν σύγχρονον πρακτικὴν, Ἀθῆναι 1957, σ. 84): Κωνσταντῖνος ἐλάχιστος κληρικὸς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, κουβουκλείσιος, ἀρχιητρός καὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ σεκρέτου. Βλ. καὶ G. Schlumberger, Sigillographie, Paris 1884, σ. 441.

4. PLP 740.

5. G. - A. Kostomiris, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 434. A. P. Kuzes, Some New Informations on Antony Pyropoulos as Physician and on his Small Notice: «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» according the Codex 877 of the Iberian Monastery on Mount Athos and the Cod. med. gr. 27 of the National Library of Vienna, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ΚΑ', 1946 [1950], σσ. 9-18.

χίατρον δὲν δηλοῦν οἱ λεγόμενοι πρωτοϊατροί¹ ἢ πρώτοι ἰατροί², οἵτινες κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Γεωργίου Μετοχίτου φαίνεται ὅτι συμπίπτουν πρὸς τοὺς βασιλικούς ἰατρούς, εἶναι δὲ ἡ ὀνομασία προφανῶς οὐχὶ τῆς ἐπισήμου ὀρολογίας. Ἀπαντᾷ ἅπαξ ἐν ἐπιγραφῇ (ς' - ζ' αἰ.) καὶ ὁ ἐπίατρος³.

Ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Ψ.Κωδινού δὲν περιλαμβάνεται τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκτουαρίου, ἀπαντᾷ ὁμοίως οὗτος ἐν τῷ πίνακι τῶν ὀφφικίων τοῦ παλατίου τῷ πρᾶσθητῳ εἰς τὴν Ἐξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου κατέχων τὴν μὲν θέσιν μετὰ τὸν ἀμηνάλην καὶ πρὸ τοῦ μεγάλου ἀδνουμιαστοῦ⁴, ὡς καὶ ἐν τῷ πίνακι τοῦ Ματθαίου Βλαστάρεως⁵. Ἀπαντᾷ πάντως καὶ τότε ὁ δημοθέστερος τύπος δικτάριος (ἢ ὠκτάριος) ἀντὶ ἀκτουάριος καὶ μαρτυρεῖται ἐν τισὶ κώδιξιν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἔργων τοῦ Ζαχαρίου⁶.

5. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθεισῶν ἐπ. τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸν Ζαχαρίαν σφύζονται ἐπιστολαὶ καὶ δύο ἐτέρων λογίων, τοῦ Γρηγορίου Χιονιάδου καὶ τοῦ Γεωργίου Οἰναιώτου, προσφέρουσαι εἰδήσεις τινάς. Ὡς καὶ παλαιότερον εἶχον σημειώσαι⁷, ἡ ἀνεπίγραφος ἐπ. ιε' τοῦ πρώτου⁸ πεμπομένη πρὸς τινὰ Ἰωάννην χαρακτηριζόμενον

1. ... τῶν ἰατρῶν οὐχ ὅσοι τοῖς ἀνακτόροις ἀποκεκλήρωνται πρωτοϊατροὶ τῶν ἄλλων ὡς ὑπερέχοντες..., Γεώργιος Μετοχίτης παρὰ [A. Mai et] J. Cozza-Luzzi, Patrum Nova Bibliotheca X, 1, Roma 1905, σ. 329^a [ἔτος 1292-1293]. Ἴσως οἱ ἐν ἐπ. Θεοδ. τοῦ Στουδίτου πρώταρχοι ἰατροὶ (PG 99,1509B).

2. Κ. Π. Μέντζου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 89, ἀρ. 77.

3. Αὐτόθι, σ. 35, ἀρ. 59.

4. J. Verpeaux, Pseudo-Kodinos Traité des Offices, Paris 1966, σ. 301, s.

5. Αὐτόθι, σ. 322, ss. Βλ. καὶ σ. 337, 122-123, ἐν ἀνεπιγράφῳ ἐμμέτρῳ πίνακι. Περὶ τοῦ καταλόγου τῶν ὀφφικίων τοῦ παλατίου τοῦ Βλαστάρεως βλ. παρὰ Π. Β. Πάσχω, Ὁ Ματθαῖος Βλασταρῆς καὶ τὸ ὁμνογραφικὸν ἔργον του, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 127.

6. Βλ. παρὰ G. - A. Kostomiris, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 416, 431, 433, 434.

7. ΕΕΒΣ ΜΑ', 1974, σ. 372.

8. λογίου ἰατροῦ, ἀστρονόμου καὶ μεταφραστοῦ περσικῶν ἀστρονομικῶν ἔργων ἐν ΚΠόλει καὶ Τραπεζοῦντι καὶ εἶτα ἐπισκόπου Ταυρεζίου. Βιβλιογραφία περὶ αὐτοῦ παρὰ Στ. Ἰω. Κουρούση, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 372, σημ. 1, H. Hunger, Die hochspr. prof. Lit., τ. II, σσ. 251-252, καὶ προσφάτως L. G. Westerink, La profession de foi de Grégoire Chioniadès, REB 98, 1980, σσ. 233-245. Αἱ ἐπ. αὐτοῦ ἔχουν ἐκδοθῆ τὸ πρῶτον ὑπὸ Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Γρηγορίου Χιονιάδου ἐπιστολαὶ ις', ἐν Ἀθήμας 1902, σσ. 1-16, καὶ ὕστερον ὑπὸ Ἰω. Παπαδοπούλου, Γρηγορίου Χιονιάδου τοῦ ἀστρονόμου ἐπιστολαὶ, ΕΕΦΣΗΘ Α', 1927, σσ. 151-204 + πίν. 2 (καὶ αὐτοτελῶς ἐν Θεσσαλονίκη 1929, σσ. 56 + πίν. 2).

δὲς ἐν αὐτῇ γ λ υ κ ὺ ν δὲν ἔχει παραλήπτῃ τὸν γνωστὸν λόγιον (ἀλλ' οὐχὶ λατρὸν), διδάσκαλον, κρατικὸν ἀξιωματοῦχον καὶ εἶτα οἰκουμενικὸν πατριάρχην (1315-1319) Ἰωάννην Γλυκύν, διότι ἐκεῖνος ὀνομάζεται λατρός ἐν αὐτῇ καὶ ἐγκωμιάζεται ὡς ἀσκληπιάδης καὶ ὡς συνειδητὸς χριστιανὸς σὺν τε τοῖς φαρμάκοις καὶ τὴν πρὸς Θεοῦ βοήθειαν ἐκκαλούμενος. Παρατηρήθη δὲ τότε ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς γλυκὺς ἀποδίδεται εἰς τὸν παραλήπτῃ διὰ τὸ ἦθος ἀλλ' οὐχὶ διὰ τὸ ἐπώνυμον, εἶναι δὲ δυνατόν ἢ ἐπ. νὰ ἀπευθύνῃται εἰς τὸν Ἰω. Ζαχαρίαν τὸν ἀκτουάριον¹. Τὰ σχετικὰ χωρία τῆς ἐπ. ἔχουν ὡς ἐξῆς: οὐχ ὡς ἀσκληπιάδης τὴν ἀσκληπιάδων μετερχόμενος, ὡ φίλη μοι κεφαλή, ἀλλ' ὡς χριστιανὸς σὺν τε τοῖς φαρμάκοις καὶ τὴν πρὸς Θεοῦ βοήθειαν ἐκκαλούμενος (ὄλην γὰρ αὐτῷ χαριζόμενος τὴν ἀντίληψιν ὡς αἰτίῳ πιασῶν τῶν (ἐν) ἀκεσωδύνοις φαρμάκοις ἔξεων καὶ δυνάμεων (πβ. Ἀριστ. Ἡθ. Νικ. 1129 a 13-15), ὡς δῆλον ἐντεῦθεν παρασκευάσαι πάντας πεποιθέναι Θεῷ ἥπερ ταῖς ἐξ αὐτῶν δι' αὐτοῦ ἐνεργούσαις δυνάμεσιν) ὄντως ἀνὴρ ἰητρὸς πολλῶν ἀνάξιος ἄλλων (πβ. Ὀμ. Λ 514), ὅς οὐ ζητεῖ τὸ ἑαυτοῦ ποτε ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου (Α' Κορ. ι' 24) διὰ τὸ ἀφιλόνηκον καὶ ἐν πᾶσιν ἀκενόδοξον. ἀλλὰ τόσον ἐφθης γενέσθαι γ λ υ κ ὺ ς, ὡς πάντας πρὸς σεαυτὸν ἔλκεις,

1. Ὁ Εὐαγγελίδης ἐπιγράφει (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16) τὴν ἐπ. ιε' ἀθαιρέτως: [Τῷ Πατριάρχῃ Ἰωάννῃ], ὁ δὲ Παπαδόπουλος (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 172 [=22]) λέγει περὶ τοῦ παραλήπτου ἀπλῶς «Ἰωάννης τις μὴ δηλουμένης τῆς ιδιότητος αὐτοῦ».

Δὲν συμφωνῶ πρὸς τὴν ἀποψιν τοῦ συντάκτου τοῦ PLP 90372, ὅτι εἰς τὸν παραλήπτῃ τῆς ἐπ. ιε' τοῦ Χιονιάδου ἢ λατρικῆς ιδιότητος ἀποδίδεται μεταφορικῶς καὶ ἐπομένως δὲν πρόκειται περὶ Ἰωάννου λατροῦ τὸ ἐπάγγελμα. Τὸ ἐν τοῖς ἐξῆς παρατιθέμενον ἐκτενὲς ἀπόσπασμα τῆς ἐπ., ἐνθα μάλιστα γίνεται καὶ χρῆσις τοῦ Ὀμηρικοῦ στίχου ἀνὴρ ἰητρὸς κτλ., δὲν ἐπιδέχεται ἑτέραν ἐρμηνείαν ἢ ὅτι ὁ παραλήπτῃ εἶναι πράγματι λατρός, διαφέρων τῶν λοιπῶν ὁμοτέχνων κατὰ τοῦτο, ὅτι τὴν θεραπευτικὴν τέχνην δὲν ἔξαρτᾷ μόνον ἐκ τῶν χορηγουμένων φαρμάκων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συναντιλήψεως τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν προέκειτο περὶ ἰδιώτου παραβαλλομένου λόγῳ ἀσκήσεως φιλανθρωπίας πρὸς λατρὸν, δὲν θὰ ἐκυριολεκτεῖτο ἢ ὑπ' αὐτοῦ χορηγήσις φαρμάκων καὶ δὲν θὰ ἀπεδίδοτο εἰς αὐτὸν ὁ στίχος τοῦ Ὀμήρου. Ὁμοίως δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς καὶ ἡ αὐτόθι προτεινομένη ἀναζήτησις τοῦ παραλήπτου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου ΙΓ' τοῦ Γλυκέος 1315-1319 (ἐπανάλαμβανομένης τῆς παλαιᾶς ἀπόψεως τοῦ Τρ. Εὐαγγελίδου) διὰ τὸ ἐπιθετὸν γλυκὺς καὶ διὰ τὸν στίχον τῆς ἐπ.: τῆς ἀδιακρίτου σου κατὰ Θεὸν πρὸς πάντας ἀγάπης. Ὁ στίχος οὗτος κάλλιστα θὰ προσημολόγετο εἰς οἰονδήποτε καὶ λαϊκὸν ἐπιγνωσμένων φιλανθρώπων αἰσθημάτων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπ. ἀπηθύνετο εἰς πατριάρχην, καὶ προσφώνησιν καὶ κατακλείδα θὰ εἶχε τὴν προσήκουσαν, ἀλλ' οὐχὶ ἔρρωσσο ὁ γλυκὺς Ἰωάννης.

οἶα θήλεια λίθος¹ τὸν ἐν ὕλαις στερρότερον (sc. σίδηρον)... καὶ ἐν τέλει: ἔρρωσο ἐν ἀγίῳ Θεῷ ὁ γ λ κ υ ζ Ἰωάννης, τὸ παρὰ πᾶσι θυμῆρες καὶ ἐπέραστον ὄνομα². Τὸ γλυκὺς δὲν εἶναι τυχαῖος χαρακτηρισμὸς τοῦ παραλήπτου, ἐφ' ὅσον μάλιστα δις ἀναφέρεται εἰς αὐτόν, οὐδὲ προέρχεται ἐξ ἀπλῆς μιμήσεως χωρίου Προκοπίου τοῦ Γαζαίου³. Ἡ ἐπ. πράγματι ἀπευθύνεται εἰς τὸν ἰατρὸν Ἰωάννην Ζαχαρίαν, οὗ τὸ ἐπώνυμον κατὰ παρετυμολογίαν σχετίζει πρὸς τὸ ζάχαρι ἢ σάχαρι⁴ ὁ Χιονιάδης σκοπίμως, ὅπως χαρακτηρίσῃ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον γλυκὺν καὶ ἀποδώσῃ τὸ προσηγνὲς καὶ φιλόφρον τοῦ ἥθους αὐτοῦ. Ἡ ταύτισις τοῦ παραλήπτου τῆς ἐπ. πρὸς τὸν Ἰω. Ζαχαρίαν κατὰ τὰνωτέρω εἶναι ἀληθοφανῆς καὶ προτιμότερα τῆς ἀναζητήσεως Ἰωάννου Γλυκέος ἰατροῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χιονιάδου.

Ἡ ἐπ. πρέπει νὰ ἐπέμφθῃ πρὸ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Ζαχαρίου εἰς ἀκτουάριον, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν φέρεται κατέχων ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τοῖς ἰατροῖς ὑπάρχουν σταθερὰ χρονικὰ σημεῖα τοῦ ὄλου ἐπιστολαρίου τοῦ Χιονιάδου (16 ἐπιστολαί), ὁ χρόνος ἀποστολῆς τῆς ἐπ. ἢ ἀναγομένης κατὰ χρονικὴν μαρτυρίαν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῆς εἰς τὸ ἔτος 1301 καὶ ὁ χρόνος τῶν ἐπ. ε' καὶ ζ' χρονολογουμένων μετὰ τὸ ἔτος 1305⁵. Δὲν φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἐπιστολάριον εἶναι διατεταγμένον χρονολογικῶς, ὥστε ἡ ἐπ. ιε' νὰ ἔχη πεμφθῆ ὅπωςδῆποτε μετὰ τὸ 1305· πάντως καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, εὐρισκόμεθα εἰς χρόνους μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ζαχαρίου εἰς ἰατρὸν καὶ ἴσως οὐχὶ πολὺ αὐτῆς ἀπέχοντας.

1. ἦτοι μαγνήτης· κατὰ τὸν X. X. Χαριτωνίδην ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τῆς ΕΕΦΣΠΘ, σσ. 277-278, γραπτέον: θ' ἠράκλεια λίθος.

2. Ἰω. Παπαδόπουλος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 202, 8-18, 16-17.

3. Ἐκ τῆς ἐπ. 5,11-12 αὐτοῦ: ... εἰ τὸν Ἰωάννην εἰπὼν τὸν γ λ κ υ ζ πᾶντως τῷ λόγῳ προσέθηκα (A. Garzya - R. - J. Löwertz, Procopii Gazaei epistolae et declamationes, Ettal 1963, σ. 6).

4. Βλ. περὶ τῆς λ. παρὰ Du Cange, Glossarium med. et inf. Gr., στ. 460, Ν. Ἄνδριώτη, Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967, καὶ Ἐμμ. Κριαρᾶ, Λεξικὸ τῆς μεσ. ἑλλ. δημόδους Γραμματείας, τ. Ζ', Θεσσαλονίκη 1980, σ. 10, ἐν λ. ζάχαρη. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1952, σσ. 131-132. Παρὰ Μ. Πλανοῦδην, Περί τῶν ὀφθαλμῶν πασῶν τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἐν ταῖς ἀνθρώποις ἐπερχομένων, 6 (Ideler, τ. II, σ. 318,28) φέρεται Ἰσάχαρ.

5. Ν. Οἰκονομίδου, Σημείωμα περὶ τῶν ἐπιστολῶν Γρηγορίου τοῦ Χιονιάδου, Ἀρχεῖον Πόντου 20, 1955, σσ. 40-44.

6. Ἐν τῷ ὑπὸ ἐκδοσιν ἐπιστολαρίῳ τοῦ Γεωργίου Οἰναιώτου¹ ἐπιγράφονται «Τῷ ἀκτουαρίῳ» αἱ ἐπ. 43, 168, 171 καὶ 174². Ἄν καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν οὐδὲν στοιχεῖον προσφέρεται περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ παραλήπτου, καθ' ὅς χρόνους ἕμως ἐπιστέλλει ὁ Οἰναιώτης (1321ca.-1327ca.), δὲν ὑπάρχει ἕτερος ἀκτουάριος, διότι, ὡς θὰ δειχθῆ ἔν συνεχείᾳ, ὁ Ἰω. Ζαχαρίας μαρτυρεῖται ζῶν καὶ δὲν ἔχει τύχει εἰσέτι διαδοχῆς. Αἱ ἐπ. αὗται ἀπευθυνόμεναι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, προσφέρουν περαιτέρω εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀκτουαρίου, ὅτι εἶναι συγγενῆς τοῦ Οἰναιώτου καθ' αἶμα καὶ πιθανῶς θεῖος αὐτοῦ καὶ ὅτι ἀσχολεῖται (ὁ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸς λόγιος) ἐπισταμένως περὶ τὴν ἀστρονομίαν, ὅπερ καὶ ἔχει ἐξασφαλίσαι εἰς αὐτὸν τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸν πράγματι κλειστὸν κύκλον τῶν περὶ τὸν Ἀνδρόνικον Β' ἀστρονομούντων (οὗτοι διεκρίνοντο τοῦ συνόλου τῶν λοιπῶν περὶ τὸν βασιλέα λογίων, περὶ ὧν ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω), καὶ ὅτι λόγῳ τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἀξιώματος κατέχει διακεκριμένην κοινωνικὴν θέσιν (εἶναι τῆς καλλίστης καὶ βελτίστης τύχης τῶν ἡμετέρων, λέγει ἐν ἐπ. 171). Καθίσταται δ' οὕτω δῆλον ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῆ ἡ ταυτότης τοῦ ἀκτουαρίου παραλήπτου τῶν ἐπ. καὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἰω. Ζαχαρίου.

Κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν αἱ ἐπ. δὲν ἔχουν πεμφθῆ καθ' ἣν παραδίδονται τάξιν ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ· ἀλλ' ἡ ἐπ. 168 φαίνεται ὅτι ἐγράφη πρώτη, διότι ἐν αὐτῇ ὁ ἐπιστολογράφος ἐκφράζει θλίψιν ἐπειδὴ παρὰ τὴν συγγένειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν παραλήπτην δὲν ἐφρόντισεν ὅπως τελῆ ἐν ἐπαφῇ μετ' αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου μετὰ λύπης ἀποκαλύπτει: οὐκ οἶδ' ὅπως ἡμεῖς σου τῆς καλοκαγαθίας οὐδέποτε ἀπονάμεθα. Εἰς τὸ θέμα τοῦ συγγενικοῦ δεσμοῦ θὰ ἐπιμείνη καὶ ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπ. ὁ Οἰναιώτης. Ὁμιλεῖ περὶ τῆς καθ' αἶμα πρὸς ἡμᾶς ἐταιρίας αὐτοῦ καὶ ἐπιφέρει: οὕτω συνοικοῦντες καὶ πλησίον οἰκοῦντες καὶ μέγα, τὸ παράδοξον ἐν ἄλλοις, περὶ σοῦ φρονοῦντες, ὅτι σε τοῦ γένους μέσον ἔχομεν διαπρέποντα, εἰθ' οὕτως τῇ καλῇ τύχῃ

1. Βλ. περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ μέχρι πρό τινας λυθάνοντος συγγραφέως αὐτοῦ παρὰ Στ. Ἰω. Κουρούση, Μανουὴλ Γαβαλάς, τ. Α', σσ. 99-121, καὶ Η. Hunger, Die hochspr. prof. Lit., τ. I, σσ. 206, 236. Ἡ παλαιότερὰ παρουσίασις τοῦ ἐπιστολαρίου ὡς ἔργου ἀνωνόμου ὑπὸ Ed v. Rein, Die Florentiner Briefsammlung (cod. Laur. S. Marco 356), Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser. B, XIV, 2, Helsinki 1915. Βλ. καὶ G. H. Karlssohn, G. Fatouros, Aus der Briefsammlung des Anonymus Florentinus (Georgios? Oinaiotes), JÖB 22, 1973, σσ. 207-218.

2. Κατὰ τὴν ἀριθμῆσιν τῆς παρασκευαζομένης ἐκδόσεως (βλ. Ἐπιστολάριον, σ. 380, σημ. 1).

ἐναντιούμενοι διατελοῦμεν (sc. ἐκ τῆς μὴ ἀπολαύσεως παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίας τινός). Ὡς θὰ φανῆ ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ ἐπ. ἡ σχέσις πρὸς τὸν ἀκτουάριον ἔχει ἤδη συναφθῆ καὶ χωρεῖ ὁ Οἰναιώτης καὶ εἰς τὴν ὑποβολὴν αὐτῶ συγκεκριμένων αἰτημάτων. Πάντως τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστάσεως μεταξύ τῶν συγγενῶν ἐπιρρίπτει εἰς ἑαυτὸν ὁ Οἰναιώτης (...νεμῶσῃσαι' ἂν [τις] καὶ πόλλ' ἄττα ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας ἡμᾶς ἐγκαλέσειεν) καὶ λέγει ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς τὴν προτέραν καταμεμφάμενοι πλάνην σπεύσομεν ἐντροφῆσαι τῇ ὁμιλίᾳ σου (ἐπ. 168).

Ἄλλὰ τὸ θέμα τῆς συγγενείας παραμένει ἀδιευκρίνητον. Πληροφορεῖ ὁ Οἰναιώτης περὶ καθ' αἷμα ἐταιρείας, ἐν ἄλλαις δὲ ἐπ. συγγενείας, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπὸ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου¹ γνωρίζομεν ὅτι ἡ καθ' αἷμα συγγένεια ἔχει ἐλαστικὰ ὅρια, θεωρουμένης τῆς διὰ γάμου συνάψεως δύο γενῶν ὡς καθ' αἷμα προσοικειώσεως² ἐπομένως ποίαν σχέσιν ἔχει ὁ Ζαχαρίας πρὸς τὴν πατρικὴν οἰκογένειαν τοῦ Οἰναιώτου, πρὸς τοὺς πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς συγγενεῖς δὲν εἶναι φανερόν³. Ἡ μήτηρ τοῦ Οἰναιώτου ἦτο Φραγκοπουλίνα πιθανώτατα καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατήγετο ἐκ γένους Παχυμερῶν⁴, δὲν φαίνεται δὲ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἐπωνυμιον βλαστὸς τῶν οἰκογενειῶν τούτων ὁ ἀκτουάριος, ἀλλ' ὡς εἶναι γνωστόν ἡ διαφοροποίησις τοῦ ἐπωνύμου δὲν δηλοῖ ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἔλλειψιν συγγενείας. Πιθανῶς εἶναι ἀγγιστεὺς ὁ Ζαχαρίας εἴτε συνδεθεὶς ὁ ἴδιος διὰ γάμου πρὸς τὸ ἕτερον τῶν γενῶν τούτων ἢ συγγενῆς τις αὐτοῦ. Πάντως οὗτος λόγῳ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ θεωρεῖται καύχημα τοῦ γένους τοῦ Οἰναιώτου. Ὅτι δὲ συγγενεὺς πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Οἰναιώτου δεικνύει καὶ ἡ συνοίκησις ἢ ἡ πλησίον οἰκησις αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους, ἔχει δὲ τὴν σχέσιν θείου⁴ πρὸς ἀνεψιὸν πρὸς τὸν ἐπιστολογράφον Οἰναιώτην, ἐὰν τοῦτο πράγματι δηλοῦν αἱ φράσεις: ἀλλὰ σὺγε,

1. Βλ. J.-L. van Dieten, Niketas Choniates Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie, Berlin - New York 1971, σ. 184.

2. Καὶ δὲν γίνεται λόγος περὶ συγγενοῦς ἀπὸ τοῦ γένους τῆς συζύγου τοῦ Οἰναιώτου Συροπουλίνης (βλ. περὶ αὐτῆς παρὰ R. - J. Lœnertz, Un Pachymère, auteur des Lettres du San Marco 3567, BZ 53, 1960, σ. 294), διότι εἰσέτι οὗτος εἶναι ἀγαμος (ἢ τελευταία ἐπ. τῶν τεσσάρων τούτων, ἢ ὑπ' ἀρ. 43, ἔχει πεμφθῆ πρὸ τῆς συνάψεως γάμου), καὶ τὸ γένος δὲ περὶ οὗ ὁμιλεῖ εἶναι σαφῶς τὸ τῆς πατρικῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

3. Στ. Ἰω. Κουρούση, Μανουὴλ Γαβαλάς, τ. Α', σ. 120.

4. Ἴσως κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, περὶ ἧς παρὰ St. Binon, A propos d'un prostagma inédit d'Andronic III Paléologue, BZ 38, 1938, σσ. 146-147.

θ σ ι ό τ α τ ε (ἐπ. 174) καὶ τῆ θ σ ι α μοι κεφαλῆ (ἐπ. 43). Δὲν ἀπάδει δὲ καὶ ἡ ἡλικία τοῦ Ζαχαρίου, ὥστε νὰ ἔχη ἀνεψιὸν οὗτος τὸν μετὰ τὸ 1300 γεννηθέντα Γ. Οἰναιώτην.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐπιδιώξεως παρὰ τοῦ Οἰναιώτου στενῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἀκτουαρίου διαφαίνεται ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπ., ὥστε εἰκότως ἡ ἐπ. 168 ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς ἐξῆς ἀλληλογραφίας. Φαίνεται ὅτι ὁ παραλήπτης ἀπήντησεν εἴτε γραπτῶς εἴτε προφορικῶς εἰς τὴν ἐπ. 168 καὶ ἀνεθερμάνθησαν αἱ σχέσεις τῶν συγγενῶν. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐζήτησε παρὰ τοῦ κεκτημένου βιβλιοθήκην Οἰναιώτου δανεισμὸν ἔργου τινὸς τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐν συνεχείᾳ ἐπ. 171, ἐν ἣ λέγει ὁ Οἰναιώτης: ἐγὼ δὲ βουλοίμην αὐτὸν ἔχειν Πτολεμαῖον αὐτῇ Μουσικῇ (= Ἀρμονικῇ) πέμπειν σοι κὰν τῆ καλλίστη δῆτ' ἐκείνη πομπῇ οὐδὲν ἦττον ὁμολογεῖν ὡς μείζον λαμβάνομεν, τὰ παρ' ἡμῶν σοι πέμποντες, ἢ παρέχομεν.

Δὲν ἐκέκτητο τὸν Πτολεμαῖον πλήρη φαίνεται ὁ Ζαχαρίας. Τὸ ἐλλείπον αὐτῷ περὶ μουσικῆς (« Ἀρμονικῶν βιβλία γ' »)¹ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Οἰναιώτου, ὃν ἐγνώριζεν ἔχοντα βιβλιοθήκην. Ἄλλ' οὗτος οὐδὲν ἔργον τοῦ Πτολεμαίου κατεῖχε καὶ παρὰ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν ὅπως δυνηθῆ νὰ προσφέρῃ ἐξυπηρέτησιν εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ ἡδυνάτει· ἀλλ' ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας, ὃ ἄχρι τοῦδε ἀμοιρῶν ἀστρονομικῆς παιδείας, ὅπως ἐκφράση τὴν εὐχὴν νὰ διδαχθῆ παρὰ τοῦ Ζαχαρίου τὸ κορυφαῖον μάθημα (δοίη δὲ [sc. Θεοδ.] καὶ τοῦ κορυφαίου μετασχεῖν με μαθήματος παρὰ τῆς σῆς σοφίας ὡς ἐφικτόν)²· εἶναι δὲ τὸ κορυφαῖον μάθημα ἡ ἀστρονομία συμφώνως πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἀντίληψιν, ἣν περὶ αὐτῆς εἶχον οἱ τότε λόγιοι³. Ὅτι ὁ ἀκτουάριος ἐκέκτητο ἀστρονομικὰς γνώσεις προκύπτει

1. Περὶ τῶν ἔργων τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου βλ. παρὰ F. Boll, Studien über Claudius Ptolemäus, Jahrb. für Cl. Ph., Supplementbd. XXI, 1894, σσ. 53-66, W. von Christ-W. Schmid-O. Stählin, Geschichte der griechischen Literatur, τ. II, 2, München 1924, σσ. 896-904, καὶ RE XXIII/2, σσ. 1793-1858. Περὶ δὲ τῆς μελέτης ἰδίᾳ τῶν Ἀρμονικῶν τοῦ Πτολεμαίου κατὰ τὸν ἰδ' αἰ. ὑπὸ Μανουὴλ Βρυεννίου, Θεοδ. Μετοχίτου, Νικ. Γρηγορᾶ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Βαρλαάμ καὶ Ἰσαάκ Ἀργυροῦ βλ. παρὰ I. Dürring, Die Harmonielehre des Klaudios Ptolemaios, Göteborgs Högskolas Årsskrift XXXVI, 1, Göteborg 1930 [ἔμοι ἀπρόσιτον]· πβ. καὶ J. Mogenet-A. Tihon-D. Donnet, Barlaam de Seminara traités sur les éclipses de soleil de 1333 et 1337, Louvain 1977, σσ. 151, 157, καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ Μανουὴλ Βρυεννίου Ἀρμονικὰ ὑπὸ G. H. Jonker, The Harmonics of Manuel Bryennios, Groningen 1970.

2. Βλ. τοὺς λόγους 13, § 9 καὶ 14, § 21, τοῦ Θεοδώρου Μετοχίτου παρὰ I. Ševčenko, Études sur la polémique..., σσ. 197-199, 245 κ.ά., καὶ τὸ ὁ

καὶ ἐκ τῶν ὄσων λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῷ κεφ. ι' τοῦ Ε' βιβλίου τοῦ περὶ οὐρῶν ἔργου, ἐπιγραφομένου: «Περὶ αἰτίας τῶν κατὰ τὰς ὥρας τε καὶ χώρας οὐρῶν», ἐνθα ποιεῖται λόγον περὶ ἐπιτολῶν ἀστέρων καὶ ἀναλόγων καιρικῶν ἐπιπτώσεων ἐπὶ τὰς ἐκκρίσεις¹ καὶ ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ ἐκ προσγραφομένων εἰς αὐτὸν περαιτέρω ἔργων.

Οὕτως ἡ ἐπ. 171 σαφῶς διαπιστοῦται ὅτι ἐπέμφθη μετὰ τὴν ἐπ. 168. Καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 174 εἶναι μεταγενεστέρα τῆς 171, διότι κατ' αὐτὴν ὁ Οἰναιώτης ἤδη ἔχει προσδεύσει ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀστρονομίας, φοιτᾷ παρὰ τῷ ἀκτουαρίῳ καὶ νῦν αἰτεῖται παρ' αὐτοῦ δανεισμὸν βιβλίου ἀστρονομικοῦ πρὸς βραχὺν χρόνον (...τὴν τὰς τῶν σφαιρικῶν σωμάτων κινήσεις καὶ τῶν πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν διευκρινούσαν βίβλον πέμψεις ἡμῖν, ὡς ἂν σημειωσάμενοι τὰ σελίδια καὶ ὡς ἐνὸν συνοπτικώτατα ἐγχαράξαντες πλαξὶ καρδίας πρότερον ἢ χάριτη ἔπειτα ἀποστειλωμεν). Τὰ σελίδια εἶναι ὄρος ἐν χρήσει παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, οὐ ἄλλων κωδικῶν δὲν ἀμοιρεῖ ὁ Ζαχαρίας· αἱ δὲ κινήσεις τῶν πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν σφαιρικῶν σωμάτων εἶναι θέμα τῆς «Μαθηματικῆς συντάξεως» ἢ καὶ τῶν ἐλασσόνων συγγραφῶν αὐτοῦ: «ὑποθέσεις τῶν πλανωμένων» καὶ «Φάσεις ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ συναγωγὴ ἐπισημασιῶν».

Τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπισχνεῖται ὁ Οἰναιώτης ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν Ζαχαρίαν, διότι γνωρίζει ὅτι εἶναι αὐτῷ ἀπαράλιτον· λέγει χαρακτηριστικῶς: οὐδ' ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν ὅπως ἀνάγκη τὴν καλλίστην βίβλον αἰεὶ συμπαρεῖναι σοι, δι' ἧς τὰ κατ' οὐρανὸν ἐποπτεύεις καὶ τοῖς ἀστρασι πλησιάζεις καὶ τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρό τ' ἐόντα ("Ομ. Α 70) μανθάνεις, ἵνα καὶ προδιδάσκῃς ἀγνοοῦσι συλλήβδην περὶ τῶν πάντη χωριστῶν καὶ αἰδίων καὶ αἰεὶ ἀμεταβλήτων (τῇ ἀληθείᾳ ὄντων κατ' Ἀριστοτέλη²). Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι διδακτικὸν περὶ τῶν ἀστρονομικῶν διαφερόντων τοῦ παραλήπτου τῆς ἐπ., διότι ἀποκαλύπτει ὅτι συνδέει οὗτος τὴν τάξιν καὶ διοίκησιν τοῦ σύμπαντος πρὸς τοὺς ἀστέρας, μανθάνει ἐξ αὐτῶν τὰ ἐσόμενα καὶ προδιδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας

αὐτοῦ, Theodore Metochites, the Chora, and the Intellectual Trends of His Time, ἐν P. A. Underwood, The Kariye Djami, τ. 4, Princeton, New Jersey 1975, σ. 28 καὶ σημ. 28.

1. Ideler, τ. II, σσ. 130,8 - 131,13. "Ὅτι δὲ ἕτερα ἔργα τοῦ Πτολεμαίου κατεῖχεν ὁ Ζαχαρίας προκύπτει ἐκ τῆς ἀκολουθοῦσης κατωτέρω μαρτυρίας τοῦ Οἰναιώτου.

2. Βλ. Μ.τ.Φ. 1060a 13-b 3 (...πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινος ὄντος αἰδίου καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος; ἀπόθι 1060a 26-27)· πβ. καὶ 1029a 27-28 καὶ 1039a 30-31.

περί τῶν ἀληθῶν καὶ ἀμεταβλήτων, ἀλλ' οὕτω δὲν ἀποφεύγει καὶ αὐτὸς τὴν ἐνασχόλησιν περί τὴν ἀστρολογίαν, ἣ ὅποια ἐνδιέφερε σοβαρῶς τοὺς συγχρόνους ἀστρονόμους¹, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγέτην τῆς ἐπιστημονικῆς ἀστρονομίας, τὸν Κλαύδιον Πτολεμαῖον (β' αἰ. μ.Χ.) συγγράψαντα ἴδιον ἀστρολογικὸν ἔργον, τὴν «Μαθηματικὴν (ἢ ἀποτελεσματικὴν) σύνταξιν τετραβιβλον»². Καὶ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ βίβλος,

1. Πβ. τὰς ἀστρολογικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Νικηφ. Γρηγορᾶ, ὅστις πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου Β' - μοναχοῦ Ἀντωνίου († 13 Φεβρ. 1332) διεπίστωσε προμηνύματα αὐτοῦ καὶ ἐξ ἐπισυμβασῶν ἐκλείψεων ἡλίου καὶ σελήνης (Ἱστορία ΙΧ, 14: Ι, 490, 4-11), κατὰ τὴν προτεραιαν δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' († 15 Ἰουνίου 1341) παρεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ ὅπως ἐξετάσῃ εἰ συνεργεῖ τῆρκαθευα καὶ οὐκ ἀντιπράττει τὰ τῶν οὐρανίων φωστήρων ταῖς ἱατρικαῖς πείραις καὶ τέχναις, ὅπερ καὶ ἐποίησεν (αὐτόθι ΧΙ, 11: Ι, 559, 20-23). Ἰσως τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἀστρολογικῶν ἀντιλήψεων ἀναζητητέον εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν ὅτι ἡ ψυχὴ γεννωμένη ἐν σώματι ἐκπίπτει τοῦ συνόμου ἀστρου· βλ. Πρόκλου ὕμνον Β', εἰς Μούσας, 7-9 (V. Cousin, Procli philosophi platonici Opera inedita, Parisiis 1864, σ. 1318): ...μολεῖν ποτὶ σύννομον ἀστρον | ἐνθεν ἀπεπλάγχθησαν (sc. αἱ ψυχαί), ὅτ' εἰς γενεθλήιον ἀκτὴν | κάππεσον... Στήριζεται δὲ ἡ ἀποψὶς αὕτη ἐπὶ τοῦ Πλατωνικοῦ (Τίμ. 41d-e): συστήσας δὲ τὸ πᾶν (sc. ὁ θεὸς) διεἴλεν ψυχὰς ἰσαριθμούς τοῖς ἀστροῖς, ἐνεμῆεν θ' ἐκάστην πρὸς ἕκαστον, καὶ ἐμβιβῆσας ὡς ἐς ὄχημα τὴν τοῦ παντὸς φύσιν ἐδειξεν, νόμους τε τοὺς εἰμαρμένους εἶπεν αὐταῖς (βλ. καὶ Πρόκλου εἰς Πλάτ. Τίμ. Ε, τ. ΙΙΙ, σσ. 260-265 [Diehl]). Ἀπὸ χριστιανικῆς πλευρᾶς ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ πολλῶν ἢ ἀπόκρυφος ἀντιλήψις (ὡς ἀπαντᾷ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ VIII, 3), ὅτι τὴν ἀστεροσκοπίαν, τὴν ἀστρολογίαν, τὰ σημειωτικά (ἦτοι σημεῖα τῆς γῆς, σημεῖα τοῦ ἡλίου, σημεῖα τῆς σελήνης), τὰς σελήναγωγίας κτθ. ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς γυναῖκας, ἃς ἀθεμίτως ἔλαβον, οἱ ἐκπεσόντες ἄγγελοι, υἱοὶ τοῦ οὐρανοῦ (Γέν. ς' 1-4). Βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν σσ. 10-11 τῆς ἐκδ. M. Black, Apocalypsis Henochi Graece, Leiden 1970, καὶ τὴν ἀποψιν τοῦ Ὠριγένους ἐν Φιλοκαλία 23, 6 (ἐκδ. Ἐ. J u n o d, Origène Philocalie 21-27. Sur le libre arbitre, Paris 1976 [Sources Chrétiennes, 226], σ. 150, 18-17· πβ. καὶ σ. 151, σημ. 2, ἐνθα καὶ περί μαρτυριῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων). Γενικῶς δὲ περί τῆς γενέσεως καὶ τῆς διαδόσεως τῆς ἀστρολογίας βλ. παρὰ F. Boll - C. Be z o l d - (H. G. G u n d e l), Stern Glaube und Sterndeutung. Die Geschichte und das Wesen der Astrologie, Stuttgart 1977, J. A. F e s t u g i è r e, La révélation d'Hermès Trismégiste, τ. Ι: L'astrologie et les sciences occultes, Paris 1950, σσ. 89-186, ἐν Reallexikon für Antike und Christentum, τ. Ι, 1950, σσ. 817-831, καὶ F. J ü r s s, Über die Grundlagen der Astrologie, Helikon 7, 1967, σσ. 63-80, ἐνθα καὶ λοιπὴ βιβλιογραφία. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀστρολογικῶν δοξασιῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀναπτύσσεται ἐν Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Ἡ ἀστρολογία καὶ ἡ εἰς αὐτὴν πίστις, ΒΒΠ Α', ΙΙ, 1948, σσ. 139-150.

2. Αὕτη ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι γνήσιον αὐτοῦ ἔργον, ἐνῶ ὁ οὐ μόνον ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσας «Καρπὸς» (σύνθεμα ἑκατὸν ἀστρολογικῶν γνώμων) εἶναι ψευδεπίγραφον πτολεμαϊκὸν ἔργον (βλ. W. v o n C h r i s t - W. S c h m i d - O. S t ä h-

ἦν δανειζεται παρ' αὐτοῦ ὁ Οἰναιώτης, νὰ ἦτο ἡ Τετράβιβλος αὐτῆ¹. Ἀσφαλῶς εἰς τὸ θέμα τοῦτο δὲν ἠκολούθησεν ὁ Ζαχαρίας τὴν τοποθέτησιν, ἀν μὴ ἄλλων παλαιωτέρων, τοῦλάχιστον ἐτέρου συγγενοῦς τοῦ Οἰναιώτου, τοῦ πολυῖστορος Γεωργίου Παχυμέρη, ὅστις ἐν τῷ Συντάγματι τῶν τεσσάρων μαθημάτων ἐπικρίνει σφοδρῶς τοὺς ἀστρολόγους: οὔτοι μὲν ἐρρίφθων, φωνοῦσι γὰρ ἐκ κοιλίας τὰ κενὰ τε καὶ μάταια, τὸ αὐτοπροαιρέτων ἀφανίζοντες².

Μαρτυρεῖται δὲ ἡ ἀλήθεια τούτου καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ἔργου τοῦ ἀκτουαρίου. Ἐν τῷ προοίμιῳ τοῦ ζ' βιβλίου τοῦ πρώτου κατὰ σειρὰν συγγράμματός αὐτοῦ Περὶ οὐρῶν διαλαμβάνων οὔτος περὶ τοῦ θέματος διὰ προγνώσεως ἐκ τῶν οὐρῶν συναγωγῆς συμπερασμάτων περὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου³ καταφέρεται σφοδρῶς τῶν ἀπαιδεύτων ἀνθρώπων, τῶν διαβαλλόντων τὰς προγνώσεις (ὡς ἐμπνεομένης ἐκ τῶν δαιμόνων), οἵτινες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μόνον τὴν ἑαυτῶν ἀμάθειαν δεικνύουσιν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν πρὸς τοὺς κεκτημένους τὴν δύναμιν νὰ σχηματίζουσιν προγνώσεις κατὰ λόγον ἐπιστήμης (καὶ ἐπιμένει ἐπ'

1 in, Geschichte der griechischen Literatur, München ⁶1924, τ. II/2, σσ. 899-900, RE XXIII/2, 1959, στ. 1834-1839, Claudii Ptolemaei Opera..., III, 2, ed. A. e. B o e r, Lipsiae [Teubn.] 1964, σσ. XIX-XXI. Καὶ ὁ Πλωτῖνος παραδέχεται ὅτι ἡ τῶν ἀστρῶν φορὰ σημαίνει περὶ ἕκαστον τὰ ἐσόμενα, καίτοι ἀπέρριπτεν οὔτος ὅτι αὐτὴ πάντα ποιεῖ, ὡς τοῖς πολλοῖς δοξάζεται (Ἐν. II, 3,1: «Περὶ τοῦ εἰ ποιεῖ τὰ ἀστρα»).

1. Ἄλλως τε τὸ ἠϋξημένον διαφέρον περὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Πτολεμαίου κατὰ τοὺς Παλαιολογεῖους χρόνους μαρτυρεῖ καὶ ἡ χρος παράδοσις αὐτοῦ, ἧς τὸ μέγιστον προέρχεται ἐκ τῶν αἰ. ιδ' καὶ ιε' βλ. F. B o l l, Zur Überlieferungsgeschichte der griechischen Astrologie und Astronomie, Sitzungsber d. Münch. Ak., phil. - hist. Classe 1899, σ. 81, καὶ C. A. e. R u e l l e ἐν Catalogi codicum astrologicorum graecorum, τ. 8, 2, 1911, σσ. 3-83.

2. P. T a n n e r y, Quadrivium de Georges Pachymère, Città del Vaticano 1940, σ. 391,12-19' πβ. καὶ σσ. 385,32-386,3, 398,9-399,11. Περὶ τοῦ θέματος τῆς ἐν τῷ χωρίῳ καταστρατηγήσεως τοῦ αὐτοπροαιρέτου διὰ τῆς παραδοχῆς ἀστρολογικῶν δοξασιῶν διαλαμβάνουν καὶ οἱ «κατὰ εἰμαρμένης» λόγοι τῶν ἐκκλ. συγγραφέων, χρησιμοποιούντων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπιχειρήματα τῆς ἐπὶ τούτου ἐθνικῆς ἀντιρρητικῆς, περὶ ὧν βλ. ἐν Reallexikon für Antike und Christentum VII, 1969, σσ. 586-608, καὶ ἐν τῇ προσφάτῳ διατριβῇ τοῦ Ν. Γ. Π ο λ ῖ τ ο υ, Πηγαὶ καὶ περιεχόμενον τῶν περὶ εἰμαρμένης κεφαλαίων τοῦ Νεμεσίου Ἐμέσης, ἐν Ἀθήναις 1979.

3. Ἐνεκα τοῦ διαφέροντος ὑπερ ἐμφανίζουσιν αἱ ἐν αὐτῷ ἀντιλήψεις τοῦ Ζαχαρίου παρατίθεται ἐνταῦθα ἱκανὸν ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου:

Ἐδόκει τισὶ τῶν τὰς προγνώσεις διαβάλλειν προχείρων μὴ οἶόν τ' εἶναι τινα περὶ τῶν ἀποβησομένων προειδέναι ἐν τοῖς κατ' ἀκολοῦθίαν φύσεως γινομένοις πράγμασιν· ἐποίησε δὲ τοῦτ' αὐτοῦς λέγειν τε καὶ διαβάλλειν ἢ τε σφᾶς κατέχονσα τῶν γινομένων κατὰ φύσιν ἀγνοῖα καὶ ἡ περὶ τὰ

αὐτοῦ¹⁾ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀστρονομίας καὶ μετεωρολογίας. Βεβαίως, ὡς διατυπῶνται τὰ σχετικὸν κείμενον, δὲν φαίνεται ὅτι ὁ ἄκτουάριος ἐξαρτᾶ ἐνταῦθα καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν ἐκβασιν ἐκ τῶν ἀστέρων, διότι ὁμιλεῖ περὶ προγνώσεως τῶν περὶ τὰ στοιχεῖα οἰκονδητικῶν ἀλλοιώσεων καὶ ἄρα ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ κατ' ἀκολουθίαν φύσεως γινόμενα²⁾. Ἀλλὰ

κατὰ τῶν μαθημάτων ζηλοτυπία, ὥστε καὶ δέος οὐκ ὀλίγον ἐνεποίει τοῖς κατὰ λόγον ἐπιστήμης τὸ προειδέναι μετιούσιν ἢ τῶν προχείρων τὰς προγνώσεις διαβάλλειν ἀθάνατα. οἱ τε γὰρ οἰουσθήτινας σχηματισμοὺς ἀστέρων καὶ ποιότητος ἐξετάζοντες συνόδους τε καὶ οἰκοδεσποτείας καὶ ἄλλ' ὅσα ἐπὶ τούτοις λέγεται τε καὶ γράφεται καὶ πρὸς τούτοις τὰς περὶ στοιχεῖα ἀλλοιώσεις οἰουσθήτινας προεπιγινώσκοντες τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐπιστήμης εὐλαβοῦνται τὸ τῶν πολλῶν ὡς εἰς διαβολὴν πρόχειρον καὶ σιωπῶν ἄμεινον τίθενται. εἰσι γὰρ οἱ καὶ τεθρῆεις ταῦτα καὶ ὁμιλίας μᾶλλον δαίμωνίων προσάπτουσι, τὴν σφῶν αὐτῶν ἐντεῦθεν περὶ τὰ κατὰ φύσιν ἀλλοιώσεις γινόμενας ἄγνοιαν ἐξελέγχοντες, οἱ τε ὀνειροσκοπίαις καὶ τισι παραπλησίαις φυσικαῖς ἀρχαῖς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων προορώμενοι τὸ ἀποβησόμενον λαθάνειν μὲν πειρῶνται διὰ τὸ τῶν πολλῶν ἀπρόδοτον. κινδυνεύει δὲ οὕτω τὰ κατὰ μαρτυνεσθαι τῷ χρόνῳ. οἱ γε μὴν τοιοῦτοι θαυμάζονται ἢ μᾶλλον τοῖς σοφοῖς ἢ διαβάλλονται, ἐπόπται πεφκότες τῶν κατὰ φύσιν γινόμενων πραγμάτων (I d e l e r, τ. II, σ. 145,4-28). Ἡ τοιαύτη στάσις τοῦ Ζαχαρίου φέρει εἰς νοῦν τὰ ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀστρολογίας ἔγραψε κατὰ τὸν β' αἰ. ὁ Λουκιανὸς ὅστις ὁμοίως ἐπὶ ἀμαθίῃ καὶ θαθυμίῃ καὶ προσέτι μισοπονήῃ εἶχε σκόψει ἐκείνους τοὺς σοφοὺς τῶν συγχρόνων, οἵτινες ἀστρολογίην οὔτε τιμέουσιν οὔτε ἐπιασκέουσιν χάριν μαντείας καὶ ἀληθείης, ἢ δὴ ἐκ τουτέων (sc. τῶν ἀστέρων) ἐς ἀνθρώπων βίον ἔρχεται (Λουκιανοῦ Περὶ τῆς ἀστρολογίης, 1-2).

Ἐπιβιοῖ δὲ ἡ ἀντιληψίς αὕτη περὶ φυσικῶν ἀρχῶν τῶν γεγονότων, φυσικῶν αἰτίων καὶ προγνώσεως αὐτῶν ἐκ τῶν σχηματισμῶν τῶν ἀστέρων καὶ μετὰ τὸν Ζαχαρίαν, ὥστε (περὶ τὸ 1401;) καὶ λέγει ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος ἀπαριθμῶν τὰ ἐπιτεθέντα ἡμῖν δεινὰ ἐν Κεφαλαίοις ἐπτάκις ἐπτὰ (κεφ. ΜΣ', "Ἀπαντα, τ. Γ", σ. 117): ταῦτ' οὖν (sc. τὰ δεινὰ) καὶ τὰ τούτων παραπλήσια ὁ μὲν ἀστρολόγος ἡμῖν τοῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀστέρων σχηματισμοῖς φήσει συμβαίνειν ἡμῖν. ὁ δὲ φυσικός τῷ μέσους εἶναι Ἀράβων καὶ Σαρακηνῶν, Ἰσμηλιτῶν τε καὶ Σκυθῶν τῇ θέσει καὶ τῇ φυσικῇ τῶν πραγμάτων προόδῳ ταῦθ' ἡμᾶς ὑπομένειν ἐρεῖ...

1. Διότι ἐν τῷ «Καρπῷ» τοῦ Ψ.Πτολεμαίου, § 8', λέγεται μὲν: ἡ ἐπιτηδεῖα ψυχὴ πρὸς πρόγνωσιν πλέον ἐπιτυγχάνει τοῦ ἀληθοῦς ἢ ὁ ἀκρῶς ἀσκήσας τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐν § 9' ἐν συνεχείᾳ: δύναται ὁ ἐπιστήμων πολλὰς ἀποτρέφασθαι ἐνεργείας τῶν ἀστέρων, ὅτε ἐστὶν εἰδήμων τῆς φύσεως αὐτῶν, καὶ προπαρασκευάσαι ἑαυτὸν πρὸ τῆς συμπτώσεως τῶν ἐνεργειῶν (ἐκδ. Λε. Boer, Lipsiae [Teubn.] 1961, σ. 38). Πβ. καὶ Κλαυδίου Πτολεμαίου Τετράβιβλον I, 3 (12, 3 κέξ.), III, 1 (104).

2. κατὰ τὸ χρυσοστομικόν; διδάξει ἡμᾶς βούλεται ἡ θεία Γραφή ὡς ὁ τούτων (sc. τῶν ἀστέρων) ἀρόμος τὴν γνώσιν ἡμῖν χαρίζεται τῶν κερῶν καὶ τῆς τῶν

καὶ τὸ ὅτι ἐν συνεχείᾳ δέχεται τὴν ὄνειροσκοπίαν ἀνενδοιάστως ὡς ἀληθῆ μέθοδον προγνώσεως τῶν ἀνθρωπίνων¹, ἔτι δὲ καὶ τὴν πρὸς τοῦτο ἐξέτασιν ἐτέρων τινῶν (ἀλλὰ μὴ δηλουμένων ἐν τῷ κειμένῳ) φυσικῶν ἀρχῶν καὶ τὸ ὅτι ἐπὶ πλέον δὲν ἀναγνωρίζει ἔστω καὶ μικρὰν δικαιολογίαν εἰς τοὺς διαβάλλοντας τὰς πάσης φύσεως προγνώσεις σημαίνει ὅτι δὲν ἀπορρίπτει καὶ τὴν ἀστρολογίαν, ἣν θεωρεῖ χωροῦσαν κατὰ λόγον ἐπιστήμης, δεδομένου μάλιστα ὅτι ἔχει θεμελιωθῆ καὶ ἔχει μέχρι τοῦδε γίνεαι δεκτὴ ὑπὸ πολλῶν θεραπόντων τῆς «ὕψηλῆς» ἐπιστήμης τῆς ἀστρονομίας καὶ παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας προβληθεῖσαν ἀντίδρασιν². Ἄλλως τε καὶ τοῦ ὅλου χωρίου τούτου ὁ νοῦς ἔχει ἐμπνευσθῆ ἐκ τῆς περὶ συνδυασμοῦ τῶν προγνώσεων ἀστρολογίας καὶ ἰατρικῆς διδασκαλίας τῆς Τετραβίβλου, ὥστε νὰ κεῖται σαφῶς ἡ παρατήρησις αὐτῆ τοῦ Ζαχα-

ραφῶν ἐναλλαγῆς, τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν, τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν δρόμον καὶ ἐκ τούτων δυνάμεθα διαγινώσκειν ἅπαντα (ἦτοι ἐν χρόνῳ τιθέται καὶ διακρίνειν καὶ κατὰ τοὺς ἀρμοδίους καιροὺς πλέειν ἢ γηπονεῖν, ὡς λέγει ἐν συνεχείᾳ), ὁμίλια Σ' εἰς τὴν Γένεσιν, PG 53, 59D-60A.

1. κατὰ τὴν ὁμοίως διαδομένην ἀντίληψιν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, ἣν ὑπερέτησαν καὶ περὶ ἐνυπνίων ἢ ὄνειράτων συγγραφὰι γνωστῶν ὀνομάτων, περὶ ὧν βλ. παρὰ H. H u n g e r, Die hochspr. prof. Lit., τ. II, σ. 224, σημ. 7^a. Περὶ ἐνυπνίων διαλαμβάνει καὶ ἐν τῇ περὶ ψυχικοῦ πνεύματος πραγματείᾳ ὁ ἀκτουάριος (I d e l e r, τ. I, σσ. 317,34-318,3).

2. Βλ. τὸν κανόνα ΑΔ' τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ Συνόδου καὶ τὰς εἰς αὐτὸν ἐρμηνείας τοῦ Ζωναρά καὶ τοῦ Βαλααμῶνος (Γ. Α. Ἰωάννου - Μ. Π. ο τ λ ῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. Γ', 1853, σσ. 203-206· πβ. δὲ ἐν τ. Β', 1852, σσ. 442-447, καὶ τὸν κανόνα ΞΑ' τῆς Σ' οἰκ. Συνόδου) καὶ τὴν πολλὰ σχετικὰ χωρία πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περιέχουσιν πραγματείας τοῦ Θεοδ. Βαλααμῶνος «Περὶ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν βιβλίον μαθηματικόν» (=ἀστρονομικόν), αὐτόθι, τ. Δ', 1854, σσ. 511-519. Οὗτος περὶ τῶν ἀρχαίων ἀστρολόγων λέγει ὅτι τὴν τούτων μάθησιν ὁ ἦ θ ε ν ἐ π ι σ τ η μ ὶ ὡ ς ἐξήσκουν (σ. 511) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς περὶ ὄντως ἐπιστημονικῆς ἐνασχολήσεως ἀντιλήψεις τοῦ Ζαχαρίου. Χρήσιμα καὶ τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς Σ' ὁμίλιας εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου, PG 57, 61C - 65A. Περὶ δὲ τῆς διὰ διαφόρων ἐπιχειρημάτων ἀρνητικῆς στάσεως ἐναντι τῆς ἀστρολογίας καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων καὶ ἐκκλ. συγγραφέων ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων κέξ. βλ. ἐν Reallexikon für Antike und Christentum, τ. I, στ. 828 - 830, Ἐ. J u n o d, Origène Philocalie 21-27..., σσ. 24-65, Ν. Γ. Π ο λ ῖ τ η, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 100-104, U. R i e d i n g e r, Die Heilige Schrift in Kampf der griechischen Kirche gegen die Astrologie von Origenes bis Johannes von Damaskos. Studien zur Dogmengeschichte und zur Geschichte der Astrologie, Innsbruck 1956, Φ. Κ ο υ κ ο υ λ ῆ, ΒΒΠ, τ. Α', II, σσ. 145-148. Ἐκ τῶν κατὰ τοὺς Παλαιολογείους χρόνους πολεμίων τῶν ἀστρολόγων πλὴν τοῦ ἀνωτέρω Πιχυμέρη καὶ ὁ Θεόδωρος Μελιτηνιώτης κατηνέχθη αὐτῶν ἀποκαλῶν αὐτοὺς θεομαχοῦντας ἀντικρυσ· βλ. F. B o l l, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 109-110.

ρίου ἐντὸς τοῦ ἀστρολογικοῦ χώρου¹. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν ἐκ τῶν οὐρανίων συμβαμάτων ἱατρικὴν πρόγνωσην (νῦν ἐπὶ τῶν λεγομένων «κρισίμων ἡμερῶν») φαίνεται σαφῶς ὑποστηρίζων ὁ Ζαχαρίας².

Ἡ ὑπ' ἀρ. 43 ἐπιτομὴ τοῦ Οἰναιώτου πρὸς τὸν Ἰω. Ζαχαρίαν φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τελευταία πεμφθεῖσα εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν σωθεισῶν τοῦ ἐπιστολαρίου τούτου. Ὁ ἐπιστολογράφος αισθάνεται πλέον ἐντριβῆς ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ καὶ ἐπιθυμεῖ διὰ μεσολαβήσεως τοῦ συγγενοῦς ἀκτουαρίου νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν χορὸν τῶν ὑπὸ τὸν Θεοδ. Μετοχίτην διὰ βασιλικῆς ἐγκρίσεως καὶ πιθανῶς ἐν τοῖς βασιλείοις διδασκομένων τὴν ἀστρονομίαν. Χρειάζεται καὶ ἐνταῦθα ἡ παρέμβασις τοῦ Ζαχαρίου, ἔχοντος τὸ εἰσιτητὸν ὡς ἀστρονόμου καὶ αὐτοῦ, ὅπως παλαιότερον ἐπὶ ἀναλόγου ἐπιθυμίας τοῦ Μιχ. Γαβρᾶ, διότι εἰδικῶς ἐπὶ τούτου διὰ πολλῆς ἐπιμελείας ὁ θεϊότατος καὶ ἅγιος... βασιλεὺς πεποιήται τὸ μὴ πολλοὺς χώραν λαμβάνειν τοῦ κορυφαίου τούτου μαθηματος (ἐνθα πάλιν ἡ ἀστρονομία ὀνομάζεται κορυφαῖον μάθημα, ταυτίζεται δ' ἐν συνεχείᾳ χάριν ἐξάρσεως πρὸς τὴν ὄντως ἀληθῆ φιλοσοφίαν). Εἰς τὸν κύκλον τῶν παρὰ τῷ βασιλεῖ ἀστρονομούντων τούτων προέχουσαν θέσιν κατεῖχεν ὁ Θεοδ. Μετοχίτης³, παρ' ᾧ καὶ ἐδιδάσκοντο οἱ λοιποί,

1. ... οἱ μάλιστα τὴν τοιαύτην δύναμιν τῆς τέχνης προαγαγόντες Αἰγύπτιοι συνήσαν πανταχῆ τῷ δι' ἀστρονομίας προγνωστικῆ τὴν ἱατρικὴν. οὐ γὰρ ἂν ποτε ἀποτροπιασμοὺς τινὰς καὶ φυλακτῆρια καὶ θεραπείας συνίσταντο πρὸς τὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος ἐπιούσας ἢ παρούσας περιστάσεις καθολικὰς τε καὶ μερικὰς, εἴ τις αὐτοῖς ἀκίνησις καὶ ἀμετατρέψις τῶν ἐσομένων ὑπῆρχε δόξα. νῦν δὲ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἐφεξῆς φύσεις ἀντιπρᾶξι δυνάμενον ἐν δευτέρᾳ χώρᾳ τοῦ καθ' εἰσαρμένην λόγου τιθεμένου, συνέζευξαν τῇ τῆς προγνώσεως δυνάμει τὴν κατὰ τὸ χρησίμον καὶ ὠφέλιμον διὰ τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς ἱατρομαθηματικῶν συντάξεων, ὅπως διὰ μὲν ἀστρονομίας τὰς τε τῶν ὑποκειμένων συγκρούσεων ποιότητος εἰδέναι συμβαίνει, καὶ τὰ διὰ τὸ περιέχον ἐσόμενα συμπτώματα, καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν αἰτίας (ὡς ἄνευ τῆς τούτων γνώσεως, καὶ τῶν βοηθημάτων κατὰ τὸ πλεῖστον διαπίπτειν ὀφειλόντων, ἅτε μὴ πᾶσι σώμασιν ἢ πάθεσι τῶν αὐτῶν συμμέτρων ὄντων), διὰ δὲ τῆς ἱατρικῆς ἀπὸ τῶν ἐκάστοις οικειῶς συμπαθούτων ἢ ἀντιπαθούτων, τὰς τε τῶν μελλόντων παθῶν προφυλακὰς καὶ τὰς τῶν ἐνεστώτων θεραπείας ἀδιαπτότους, ὡς ἐν μάλιστα, ποιούμενοι διατελώσιν (Τετράβιβλος I, 3, 15-16). Πβ. καὶ τὰ ὅσα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος λέγει ὁ παρὰ Γρηγορίου Νύσσης (Κατὰ εἰμαρμένης, 10: PG 45, 161D-164C) ἔθνικὸς φιλόσοφος.

2. Ἱατρικὴ Σύνοψις, Β', γ', Ideler, τ. II, σσ. 433-440.

3. Περὶ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀστρονομίας τῇ συμπαραστάσει καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος (π.χ. ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Στοιχειώσεως ἀστρονομικῆς αὐτοῦ, Κ. Σάθ α, MB, τ. Α', σσ. ρς'-ρια', ἐν ποιήματι Α', σσ. 626-693 [Trou], καὶ ἐν λόγῳ 13, § 13,8-12, I. S. G. E. n. k. o, Études sur la polémique..., σσ. 201-203· βλ. καὶ αὐτότε, σσ. 109-117, ἐνθα, σ.

καὶ τούτου μέμνηται ἐν συνεχείᾳ ὁ Οἰναιώτης λέγων: οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ καὶ καθ' ἡγεμόνι ταύτης τῆς ὄντως ἀληθοῦς φιλοσοφίας... χαριζόμενος διατελεῖς. Οὕτως ὁ ἀκτουάριος μαρτυρεῖται ὅτι εἶναι καὶ τοῦ Μετοχίτου φίλος καὶ θὰ συντελέσῃ, ὥστε νὰ διευρυνθῇ ὁ κύκλος τῶν φρονούντων μέγα κὰν τούτῳ τῷ κορυφαίῳ μαθήματι.

Ἡ ὀνομασία τοῦ Μετοχίτου ὡς μεγάλου λογοθέτου ἀνάγει τὴν ἐπιταύτην εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1321¹ χρόνους. Terminus ante quem εἶναι τὸ ἔτος 1324.

7. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ κίνητρα τὰ ὠθήσαντα αὐτὸν εἰς τὴν μάθησιν καὶ τὴν ἀσκήσιν τῆς λατρικῆς τέχνης, χρήσιμα εἶναι ὅσα ἀναπτύσσει ὁ ἴδιος ὁ ἀκτουάριος ἐν τῷ περὶ οὕρων ἔργῳ αὐτοῦ². Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, λέγει, ἠσθάνετο κλίσιν πρὸς τὸ φυσικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας, αὐτὴ δὲ ἢ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ῥοπή ἐπὶ τὰ πρακτικώτερα ἀνέφλεξεν ἐν αὐτῷ τὸν ἔρωτα τῆς λατρικῆς, ὅτε μάλιστα ἀνελογίσθη τὴν δι' αὐτῆς ἀσκήσιν φιλανθρωπίας καὶ τὴν δυνατότητα ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἀνθρώπων μετὰ φιλοσοφούσης διαθέσεως. Κατείχετο ὅμως ὑπὸ δισταγμοῦ ὅπως ἐπιλάβηται τῆς λάσεως ἀσθενῶν, πρὶν ἢ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν πρότερον τῶν νοσημάτων³. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι αἱ ἐν τῷ κρυφ-

110, ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ὑπ' ἀρ. ΙΒ', ὡς καὶ σ. 87, σημ. 3, ἐνθα καὶ τὸ ἀνωτέρω περὶ τοῦ βασιλέως χωρίον τῆς ἐπι. 43 τοῦ Οἰναιώτου). Τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ Ἀνδρονίκου Β' ὅπως ὀλίγοι διδάσκωνται τὴν ἀστρονομίαν ἀποδίδει ὁ Ševčenko εἰς τὴν θεώρησιν αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης ἀποκρύφου. Γενικῶς περὶ τῆς ἐνασχολήσεως περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν κατὰ τοὺς Παλαιολογεῖους χρόνους βλ. Δ η μ. Α. Κ ω τ σ ά κ η, Ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ ἀστρολογία κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ΕΒΒΣ ΚΑ', 1954, σσ. 204-229, D. Pingree, Gregory Chionides and Palaeologan Astronomy, DOP 18, 1964, σσ. 133-160, τ ο υ α ό τ ο υ, The Astrological School of John Abramius, DOP 25, 1971, σσ. 189-215, I. Ševčenko, Theodore Metochites, the Chora, and the Intellectual Trends of His Time, ἐν P. A. Underwood, The Kariye Djami, Princeton, N. Jersey 1975, σ. 22, σημ. 24, καὶ H. Hunger, Die hochspr. prof. Lit., τ. II, σσ. 245-257. Προσφάτως δὲ παρὰ Anne Tihon, L'astronomie byzantine (du Ve au XVe siècle), Byzantion LI, 1981, σσ. 603-624.

1. Τῷ 1321 ἀνεδείχθη ὁ μέχρι τοῦδε λογοθέτης τοῦ γενικοῦ εἰς μέγαν λογοθέτην (I. Ševčenko, Études sur la polémique..., σ. 19, σημ. 1 κ.ά.).

2. Βιβλ. Ζ', κεφ. ιζ', Ideler, τ. II, σσ. 190, γ-191, β.

3. ...ἀκρουν τε ἀεὶ ἐπὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐπιχειρεῖν σώμασιν, εἰ μὴ καὶ λογικῶς ἐξετάζων ἦν τὰ τῶν νοσοῦντων παθήματα ὥστε καὶ ἀφεκτέον μὲν ἐδόκουν ἰσχυρᾶς τινος κινήσεως, ἐφ' ᾧν μὴ ἐβῆν πάντῃ λογικῶς ἐπισκεψάμενος, ἀπρὸς δ' εἰχόμεν τε καὶ ἐπεχειροῦν, ὡς εἰκός, τῶν λογικαῖς ἐφόδοις ἐπισημει-

τιστηρίων κτηθεῖσαι ἰατρικαὶ γνώσεις δὲν ἐκρίνοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐπαρκεῖς πρὸς ἀσκησιν οὐχὶ ἀπροόπτως, ὡς λέγει, ἀλλὰ μετὰ λογικῆς ἐπιστασίας τῆς τέχνης· διὸ καὶ ἀνέλαβεν ἰδίαν προσπάθειαν ἐρευνητικῆς καὶ θεωρητικῆς ἐργασίας. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφορμὴ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ καταστῆ ἱκανὸς καὶ ὁ ἴδιος ὅπως συνεισφέρει χρήσιμὸν τι εἰς τὴν τέχνην, ἀμεσος δὲ καρπὸς τῆς ἐργασίας ταύτης ἐγένετο τὸ περὶ οὖρων σύγγραμμα, προηγούμενον χρονικῶς, ὡς θὰ δειχθῆ περαιτέρω, τῶν ἐτέρων δύο μεγάλων ἰατρικῶν συγγραμῶν αὐτοῦ.

Ἐν τῷ συγγράμματι δὲ ἀκριβῶς τούτῳ κατεχωρίσθησαν ἐνιαχοῦ καὶ εἰδήσεις τινὲς περὶ τοῦ τρόπου ἀσκήσεως ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου τῆς ἰατρικῆς, αἵτινες συμβάλλουν εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς προσωπογραφικῆς αὐτοῦ εἰκόνας. Ἀναφέρει περιπτώσεις ἀσθενῶν εἰς τοὺς ὁποίους κληθεῖς κατ' οἶκον διεγνώσε καὶ παρέσχεν ἰατρικὰς συμβουλὰς ἢ παρεσκεύασεν ἐπὶ τόπου καὶ προσήνεγκε φάρμακα¹. Ἐνίστε οὗτοι ἦσαν γνώριμοι αὐτῷ (δὲν ἀναφέρει ὀνόματα ὡς μὴ ἐνδιαφέροντα τὴν ἰατρικὴν), ἀλλὰ καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀκτουαρίου παρηκολουθοῦντο οἱ πλείονες συνεχέστερον ὑπ' ἄλλων ἰατρῶν, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι καθ' ἣν τοῦλάχιστον ἐποχὴν ἐκαλεῖτο οὗτος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ἀσθενῶν δὲν συνήθιζε νὰ ἀσκήῃ κατὰ κύριον λόγον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ οἰκογενειακοῦ ἱατροῦ. Τὰ περιστατικὰ περὶ τῶν ὁ λόγος εἶναι τὰ ἐξῆς κατὰ τὴν σειρὰν τῆς διηγήσεως:

α'. (I d e l e r, τ. II, σσ. 50,26-52,1). Ἐπίσκεψις ἀσθενοῦς κατ' οἶκον καὶ προσπάθεια χορηγήσεως αὐτῷ φαρμάκου ἐσκευασμένου εἰς τροχίσκον, διαλυθέντος δ' ἐν ὕδατι μετὰ προσθήκης ὀξυμέλιτος. Ἀρνούμενου ὅμως ἐκείνου τὴν πρόσληψιν, προσήνεγκεν ὁ ἀκτουάριος πρὸς παραδειγματισμὸν τὸ σκεῦασμα εἰς τὸν συνοδεύοντα θεράποντα αὐτοῦ πιστεύων ὅτι ἡ δύναμις τοῦ φαρμάκου θὰ ἀπέβαινε καὶ εἰς αὐτὸν ὠφέλιμος. Ὅτε μετὰ πάροδον ὥρων τὰ οὔρα τοῦ θεράποντος ἐχρώσθησαν ἐπὶ τὸ μέλαν, ἡ αἰτία ἀπεδόθη εἰς μόνην τὴν κατάποσιν τοῦ φαρμάκου, καθ' ὅσον δὲν εἶχε προηγηθῆ τεταρταῖος πυρετὸς ἢ μελαγχολία, ἅτινα φέρουν τὸ αὐτὸ σύμπτωμα. Συνέβη τοῦτο διαδοθέντος μὲν... τοῦ φαρμάκου, ἐ(πι)σπασαμένου δὲ τὴν ὕλην ἀκμάζουσάν τε καὶ πλήθουσάν.

οὐμένων παθῶν. τὸ μὲν γὰρ οὕτως ἀπροόπτως θεραπεύειν οὐκ ἀσφαλὲς εἴδησιν, τὸ δὲ δὴ μετὰ λογικῆς ἐπιστασίας ἀσφαλὲς τε ἄμα καὶ ῥᾶδιον (αὐτόθι, σ. 190,12-20).

1. Περὶ τῆς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἱατρῶν παρασκευῆς καὶ προσφοράς τῶν φαρμάκων βλ. παρὰ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. Σ', σσ. 15-17.

β'. (αὐτόθι, τ. II, σσ. 62,29 - 63,10). Ἐξέτασις δύο γυναικῶν (προφανῶς κατ' οἶκον) καὶ ἐφαρμογὴ διαίτης ἐπὶ τῆς πρώτης, προσφορά δὲ φαρμάκου εἰς τὴν δευτέραν, ἣτις ἐφοβεῖτο νὰ πῆγ τοῦτο, ὡς ἀγνοοῦσα ὅπως τί ἐστὶ φάρμακον λόγῳ ἀπαιδευσίας· ἦν γὰρ ἡ γυνὴ καὶ τὰλλα ἀγροικ(ικ)ῶς ἐσταλμένη. Πρὸ τῆς ἀρνήσεως ὁ Ζαχαρίας δὲν ἐπέμεινε καὶ κατέλιπεν αὐτήν.

γ'. (αὐτόθι, σσ. 92,9 - 93,3). Διάγνωσις ἐπὶ ὑπομέλανος διαχωρήματος γνωρίμου τινός.

δ'. (αὐτόθι, σσ. 154,31-156,11). Θεραπεία ἀσθενοῦς γνωρίμου κατ' οἶκον, δυσπιστήσαντος ἀρχικῶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀκτουαρίου συνιστωμένην ἀγωγὴν. Οὗτος ἠσθένησε, διότι ὦρα μὲν ἦν χειμῶνος καὶ... τὰ μέγιστα ἀδικούμενος ἐθάμιξε μὲν πρὸ δειλῆς ἐφάσε ἐγειρόμενος περὶ τὰ βασίλεια, λύσειν εὐρεῖν ζητῶν τοῦ ἀδικήματος. τὰς πλείους δ' ἄσιτος διημέρευε, κἄν ποτε αὐτὸν ἐδέησεν ἄρρασθαι βρώματος, τῶν δριμυτέρων ἢ ταρίχων τὸ πλεον ἐτύγγανεν. Ἔιχε καὶ ψυχικὴν ταλαιπωρίαν, διότι εἰκὸς ἐκεῖνον διαμάχεσθαι μὲν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἀδημονεῖν δ' ἐφ' ἑαυτοῦ ὡς τὰ μέγιστα ζημιωθῆναι δεδιότα. Ἄλλὰ καὶ ὑπνου μετελάμβανε βραχὺ ὡς ἐκ τούτου. Ἴσως δὲ ἡ βλάβη τῆς ὑγείας αὐτοῦ δὲν προῆλθε μόνον ἐκ τῆς προσφάτου ἐντάσεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προτέρας φειδωλῆς διαίτης αὐτοῦ, διότι, ὡς ὑποθέτει ὁ Ζαχαρίας, εἰκὸς γε μὴν καὶ πρότερον φαύλων αὐτὸν βρωμάτων χρήσασθαι προσφοραῖς, ὡς ἐδίδου οἰεσθαι ἐτύγγανε γὰρ ὁ ἄνθρωπος κίμβιξ τε καὶ τὴν οὐσίαν μὴ ἀναλώσαι φειδόμενος. Οὕτω παραλλήλως πρὸς τὴν ἐν συνεχείᾳ περιγραφὴν τοῦ καταλαβόντος αὐτὸν νοσήματος, ἐμφανίζοντος συμπτώματα ἐπικειμένου ἰκτέρου, παρέχονται καὶ χρήσιμοι εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς.

ε'. (αὐτόθι, σσ. 162,17-163,27). Περιγραφή προσφάτου περιστατικοῦ μειρακίου, ὅστις λέγει, περιπεσὼν πυρετῷ ὑπ' ἐξαισίας ἀναφθέντι σήψεως ἐμέ τε μετεκαλεῖτο καὶ τὴν θεραπείαν ἐπίστευε, ἤδη τριταίου γεγονότος τοῦ πάθους. Ἐχώρησεν εἰς διάγνωσιν καὶ παρηκολούθησε τὴν ἐν συντόμῳ χρόνῳ ἐπὶ τὰ χεῖρω πορείαν τῆς νόσου, ἣν καὶ περιγράφει, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει ἂν ἐφήρμωσεν ἀγωγὴν τινα. Μόνον μνημονεύει ὅτι τις τῶν ἐκεῖσε θαμίξόντων ἰατρῶν φλέβα ἔτεμεκ μηδὲν δὲν προσήκον, οἰηθεὶς τῷ πλήθει διωχθῆσθαι τοῦ αἵματος. Τὴν ἐπέμβασιν γενομένην δὲν ἐνέκρινεν ὁ Ζαχαρίας, ἀλλ' οὐδὲ ἠρωτήθη προηγουμένως, διότι, ὡς φαίνεται, ἄλλοι παρακολουθοῦντες τὸν ἀσθενῆ συνεχέστερον ἰατροὶ (θαμίζοντες) ἔδρων αὐτοβούλως. Τελικῶς δ' ἀσθενῆς ὑποστάς ἐπίσχεσιν οὖρων καὶ σπασμοὺς ὑπέκυψε (συναπῆει τῷ συμπτώματι).

ζ'. (αυτόθι, σσ. 165,9 - 166,16). Θεραπεία γυναικός, ἢν ἕτερος ἰατρός (Σύρος) πρό τινος κακῶς διέθηκεν. Αὐτὴ διστάσασα νὰ ἐκτελέσῃ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου συσταθέντα πρὸς ἴασιν καίτοι ἀναλαβοῦσα μετ' οὐ πολὺ ἠσθένησε καὶ πάλιν. Τότε ἐκάλεσεν ἰατρὸν, οὐχὶ τὸν Σύρον ἀλλὰ τῶν ἀξιολογωτέρων τινὰ τῇ τέχνῃ καὶ τούτου τὴν ἀγωγὴν, συμπιπτουσάν πρὸς τὰ πρότερον ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου ὑποδειχθέντα, ἐδέχθη μετὰ τὴν συναίνεσιν καὶ τούτου.

ζ'. (αυτόθι, σσ. 166,27 - 167,5). Περιγραφή τῆς πορείας τῆς νόσου πυρέσσοντός τινος, ὅστις ἀκμάσαντος τοῦ πάθους παρελήθει καὶ ἀνεπαισθήτως ἐπὶ κλίνῃς τὰς φυσικὰς ἀνάγκας ἐπλήρου. Ἐγένοντο καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν οὖρων. Ἐπίστας ἐνεφάνισε παρωτίδας ὁ ἀσθενής, ἀλλὰ τελικῶς καὶ ἐξ αὐτῶν ἴαθη.

η'. (αυτόθι, σσ. 181,14-183,8). Περίπτωσης γυναικολογικῶς ἀσθενήσασας δὲν ὑπῆρξε πολὺ εὐδιάγνωστος εἰς τὸν Ζαχαρίαν, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δὲν ἐκέκτητο εἰσέτι ἱκανὰς γυναικολογικὰς γνώσεις ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχεν ἀναγνώσει πολλὰ περὶ γενικῆς ἰατρικῆς (εὐρισκόμεθα προφανῶς εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἰατρικῆς σταδιαδρομίας αὐτοῦ): καὶ τότε μὲν οὐχ οἷός τε ἦν ῥαδίως διαγιγῶναι τὸ πάθος π ἄ ν ν π ρ ο σ ο μ ε λ ῆ σ α ς β ρ α χ σ ί α ι ς β ί β λ ο ι ς ἰ α τ ρ ῶ ν καὶ ταῦτα μηδὲ τῶν ἐκεῖσε θαμιζόντων τινὸς συνιέντος τοῦ πάθους, ὕδρωπα δ' ολομένων. ἐπεὶ δὲ περὶ γυναικείων παθῶν μετ' οὐ πολὺ βίβλους ἀναγνοῦς ἐπαιδευόμην ὅσον κακὸν ἐπέχεσθαι τὰ ἐπιμήνια πέφυκε, προακηκοῦς δὲ τῇ γυναικὶ ταύτῃ ἐπισχεθέντα τὰ ἐπιμήνια κτλ. Οὕτως ὁ Ζαχαρίας δὲν ἦτο ὁ μόνος προσκληθεὶς ἰατρός. Περαιτέρω πληροφορεῖ ὅτι προσωρινῇ βελτίωσιν ἐγένετο πολλή τις ἐλπίς ὑγείας τῷ τε αὐτῆς ἀνδρὶ... καὶ τοῖς θ α μ ῖ ζ ο υ σ ι ν ἰ α τ ρ ο ῖ ς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἀσθενής ὡσπερ λιποθυχήσασα ἀμαχεὶ τὸ ζῆν ἀπεβάλετο. Καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἐνδιαφέροντα περὶ τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς τὰ ὅσα ἀναφέρονται ὡς αἰτία τοῦ νοσήματος. Εἶχεν ἡ γυνὴ καταφύγει παλαιότερον εἰς ἐπιβλαβεῖς τῆς ὑγείας ἀνευθύνους συμβουλὰς ἐτέρων γυναικῶν περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ θὰ καθίστατο ἐγκυος εἰς πέμπτον τέκνον, ἐπειδὴ τῶν γεννηθέντων μέχρι τότε τεσσάρων τὰ τρία εἶχον προαποθάνει νήπια. Τὸ ἐπιζῶν ἐν δὲν ἦτο ἀρκετὸν εἰς αὐτὴν οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον μητρικοῦ ἐνστικτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδεδίει αὐτὴ μὴ πως καὶ αὐτοῦ (-τῷ εἰ.) θανάτου κοιρανῆσαντος (-ντι εἰ.) ἀλλοτριόις ἢ οὐσία διαδοθῆσιν· σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἦτο αὐτὴ γυνὴ τις τῶν μαλακῶν καὶ πλουσίων.

θ'. (αυτόθι, σσ. 186,7-187,4). Προσήλθε χειμῶνος πρὸς ἐπίσκεψιν ἀσθενοῦς γέροντος, γείτονος καὶ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, αὐτόκλητος κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν τῆς νόσου. Παρηκολούθησεν αὐτὸν μέχρι τῆς δεκάτης ἕκτης, ὅτε πλέον ὁ γέρων ἐδείκνυε σημεῖα ἐπικειμένου θανάτου. Εἶτα λέγει: οὐκέτι ἀφικόμεν, ἀνάγκης τινὸς ἐφ' ἕτερα βιασαμένης· πέψυσμαι (πέπεισμαι ed.) δὲ μετὰ τρεῖς καὶ ἡμέρας τὸν ἄνθρωπον τεθνηκέναί. Εἰς τὴν περιπτωσιν τοῦ ἀσθενοῦς τούτου ὁ Ζαχαρίας παρηκολούθει μὲν τὴν πορείαν τῆς νόσου, ἀλλὰ δὲν ἀνέλαβε τὴν θεραπείαν· ἀπλῶς προσήρχετο ἐκ κοινωνικοῦ καθήκοντος. Ἴσως ἦτο εἰσέτι νέος καὶ ἄπειρος ἢ διδασκόμενος καὶ μὴ ἀσκῶν τὴν τέχνην.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων ἐπισκέψεως ἀσθενῶν κατ' οἶκον ἰδιαιτέραν βαρῦτητα ἔχει ἡ πληροφορία αὐτοῦ ὅτι διέτριβεν ἐν τῷ *ιατρείῳ* καὶ ἐδέχετο ἐκεῖ πρὸς ἐξέτασιν ἀσθενεῖς· μνημονεύει μάλιστα ἐνὸς περιστατικοῦ ὡς ἐξῆς: ἔγαγε μὴν καὶ τι τοιοῦτον μέμνημαι *ιδῶν περὶ τὸ ἱατρεῖον θαμίξων. ἤκέ τις ἀμίδα κομίζων, ἐν ἧ φαῖόν τε καὶ ὑπόλεπτον (;) οὖρον ἐδείκνυτο...* Περαιτέρω ὁμιλεῖ περὶ τῆς κλινικῆς καταστάσεως τοῦ ἀσθενοῦς καὶ πληροφορεῖ ὅτι ἦν τῷ τότε χειμέριος μὲν ἡ ὥρα, τύχη δὲ τινι καὶ πλέον τοῦ προσήκοντος ἐσφοδρύνετο¹ ἄνευ ἑτέρας ἀκριβεστερας χρονικῆς μαρτυρίας. Δὲν πρόκειται δὲ ἀσφαλῶς περὶ ἰδιοκτῆτου ἱατροῦ, ἀλλὰ περὶ καθιδρύματος, τὸ ὁποῖον ἐδέχετο ἐξωτερικοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλ' οὐδὲν ἀποκλείει νὰ ἐνοσηλεύοντο καὶ ἕτεροι ἐν αὐτῷ συνημμένῳ εἰς ξενῶνά τινα (ἄρά γε;) καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς μνημονεύεται ἐν τῷ κειμένῳ, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ἱατροὺς οἴτινες θὰ ἀνεγίνωσκον τὴν περὶ οὖρων πραγματείαν. Ἱατρεῖα δὲ τοιαῦτα πρὸς νοσηλείαν ἀσθενῶν κατὰ καιροὺς ἦσαν γνωστά, ὡς τὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, περὶ οὗ διαλαμβάνει τὸ Τυπικὸν αὐτῆς². Ἴσως ἐν τῷ ἱατρείῳ ἐδέχθη καὶ ἀσθενῆ ἐλθόντα

1. Ideler, τ. II, σσ. 95,34-96,9.

2. P. Gautier, Le Typikon du Christ Sauveur Pantocrator, RIB 82, 1974, σσ. 1000, 1070, 1167, 1256, 1373· βλ. καὶ τὸ ἐν σ. 88, σμ. 12, σχόλιον. Χρήσιμος ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ὑπ' ἀρ. 30 θαύματος τῶν ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ (ἐκδ. L. Deubner, Kosmas und Damian. Texte und Einleitung, Leipzig 1907, σ. 174,27-32) περὶ συνάψεως ξενῶνος καὶ ἱατροῦ καὶ φαρμακευτικοῦ ἐξοπλισμοῦ αὐτοῦ: ...ἐλαβον αὐτὸν οἱ ἅγιοι ταῖς χεραὶ δῆθεν βασιτάσαντες καὶ ἀπήγαγον ἐν τῷ προσπαρακειμένῳ ξενῶνι. καὶ πρὸς τὸ *ἱατρεῖον* τοῦ ξενῶνος αὐτὸν ἐνέγκαντες, ἐνθα ἡ τῶν φαρμάκων ἐστὶ θήκη, καὶ ἀποθέμενοι εἰς τοὺς ἐκεῖσε κειμένους σκίμποδας πλησίον τῆς *συνκλεισῆς* τὴν τῶν φαρμάκων φυλακὴν *κιγκλίδος* χειροῦργεῖν ἤθελον. Συνηθεστέρα εἶναι ἡ

ἐξώθεν τῆς ΚΠόλεως (ἀγρόθεν¹), περὶ οἷ ἀφήνει νὰ νοηθῆ ὅτι ἤλθε βραχὺ πρὸ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ ζ' βιβλίου περὶ οὐρων².

Ἄλλοτε ἀφηγεῖται τί συνέβη ἐν καιρῷ θέρους εἰς νεαρὸν γνῶριμον, ὅτε μετέβησαν ἀμφοτέρω ἐντὸς τῆς ΚΠόλεως εἰς τινα ναὸν ἐπὶ πανηγύρι: Ἔγωγε μὴν ἐπὶ τινος μείρακος τοιοῦτόν τι μέμνημαι ἰδῶν. ἀφικόμεθά ποτε περὶ Κυνὸς ἐπιτολὴν (=Σειρίου ἐπιτολὴν, κατ' Αὐγουστον)³ ἐντὸς τῆς πόλεως ἐπὶ τινα πανήγυριν προσκυνήσοντες μὲν τὸν ἐκεῖσε

μεταφορικῆ χρήσις τῆς λ, ὡς: ...ὁ ἀνὴρ φθάνει τὸ κοινὸν καὶ φιλόφρονον τῶν ἀγίων (sc. Κοσμῶ καὶ Δαμιανοῦ) *Ιατρειὸν* (αὐτόθι, σ. 158,16-17) ἢ τοῦ κόσμου παντός *Ιατρειὸν ἡμῶν* (sc. τῶν ἀγ. Ἀναργύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου) ὁ οἶκος καθέστηκεν (θαῦμα κ', § 10, N. Fernandez Marcos, *Los thaumata de Sofronio*, Madrid 1975, σ. 389· κβ. καὶ λεξικὸν Lampe ἐν λ.) ἢ τὸ τοῦ Χριστοῦ *Ιατρειὸν βλέπω ἀνεργημένον* ('Ρωμανοῦ ὕμνος Β', οἶκ. α' 1 ἐκδ. Ἀθηνῶν=21 Maas-Trypanis).

1. Περὶ τῆς ἐνταῦθα ἐννοίας τοῦ ἀγροῦ ἀντιτιθεμένου πρὸς τὴν τῆς πόλεως βλ. παρὰ F. R. Adrados, *Diccionario Griego-Español*, vol. I, Madrid 1980, σ. 37. Ὡς τεχνικὸς ὄρος ἡ λ. ἀγρός ἀπαντᾷ κλειστάκις εἰς τὰ νομικὰ κείμενα οὐχὶ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ὀρισμοῦ: ἀγρός λέγεται ὁ χωρὶς τῆς κώμης ἢ τοῦ τῶν οἰκημάτων τόπος (Βασιλικὰ βιβλ. Β', II, 25· κβ. καὶ αὐτόθι, II, 203), βλ. G. Ostrogorsky, *Die ländliche Steuergemeinde des byzantinischen Reiches im X. Jahrhundert*, Stuttgart 1927, σσ. 17-21 κ.ά. Χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν ἀγρίδιον εἰς τὰς αὐτὰς πηγὰς, ὅπερ ἐν τῇ ἐπ. κε' τοῦ Κ. Ἀκροπολίτου ἔχει καταστῆ τοπωνύμιον. Ἐν δὲ τῷ Τυπικῷ τῆς Εὐεργέτιδος (P. Gautier, *RÉB* 40, 1982, σσ. 15,19,22, 17,31 καὶ ἐν σ. 16, σημ. 3, σχόλιον τοῦ ἐκδότου) τὸ ἀγρίδιον εἶναι ταυτόσημον πρὸς τὸ προάστειον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἀγροτικῆς κατοικήσεως μακρὰν τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων (βλ. καὶ G. Ostrogorsky, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 20-21). Περαιτέρω βλ. τὴν πρόσφατον περιεκτικὴν μελέτην τῆς Μ. Πετράκη - Γαρέφη, Παρατηρήσεις στὴν ἐννοίαν τοῦ βυζαντινοῦ ὄρου «ἀγρός», *Βυζαντινά* 10, 1980, σσ. 149-167.

2. Ideler, τ. II, σσ. 163,33-164,11.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Σειρίου, τοῦ Κυνὸς τοῦ Ὠρίωνος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιτολὴ συμβαίνει κατ' Αὐγουστον. Θεωρεῖται τὸ σύμβολον τοῦ θερινοῦ καύσωνος· βλ. Ἰσιόδου Ἔργα, στ. 582-588, καὶ Ἀσπίδα, στ. 393-400, Ἀράτου Φαινόμενα, στ. 326-332, καὶ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Νικολάου Καλλικλέους (ἀμφιβ.) Στίχους εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας (περὶ Αὐγουστοῦ: καὶ γὰρ κύναστρος ἡλίω παρατρέχει, | ὅσπερ καταίθει πᾶσαν ἄρδην τὴν χθόνα, | οὐ φλογμὸς ἄττει πυρὸς Αἰθναίου δίκην, Romano, σ. 126,33-127,35). Ἀποκρυφικῶς καὶ κατὰ παρετυμολογίαν ὁ Κύνων θεωρεῖται ἰδιὸν ἄστρον τῆς Ἰσιδος (σημαιοφόρος τὴν κύησιν), ἀλλαχοῦ δὲ ὡς Σείριος συνδέεται μετὰ τοῦ Ὁσίριδος (Πλουτ. Περὶ Ἰσ. καὶ Ὁσ. 376A, 372D). Καὶ τὸν Προκύναν ἀναφέρει ἀλλαχοῦ ὁ ἀστρονομικὸς Ζαχαρίας πρὸς προσδιορισμὸν τῆς περιόδου τοῦ ἀκμάζοντος θέρους (κατ' Ἰούλιον), Περὶ οὐρων Β', ι', Ideler, τ. II, σ. 130,17-18. Βλ. περὶ αὐτοῦ Ἀράτου Φαινόμενα, στ. 450, 595, 690.

ἅγιον διαφερόντως τιμώμενον, ἐνδιατρίβοντες δὲ καὶ τοῖς ἐκεῖσε χάριτός τινος γέμουσι. καὶ οὕτω μὲν τὸ τρίτον τῆς ἡμέρας παρόφηκε καὶ ἡμεῖς ἐκεῖσε παρεγενόμεθα καὶ τὰς εὐχὰς ἀποδόντες καὶ μικρὸν τι προσδιατρίβαντες, ἐπεὶ καὶ μεσημβρία ἦν, ἤδη νόστου τε ἐμνήσθημεν καὶ τῷ ἡλίῳ συγκαόμενοι δελῆς ὀφίας περὶ (παρὰ Ιορτ.) τὰς οἰκίας (-κείας ed.) ἀφίγμεθα, μέγιστον τὸν δι' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἠγησάμενοι κόπον. τὸ τε γὰρ μὴ ἔθος ἔχειν ἡμᾶς ἔτι προσταλαιπωρεῖν δῶδ καὶ καύμασι τὸ τε ἀπαλωτέρον τυχεῖν σωμάτων οὐ μετρίως ἡμῶν ὁ καύσων καθίκετο...¹. Τὰ χωρίον εἶναι διδακτικὸν τῶν συνηθειῶν τοῦ ἄλλως εὐλαβοῦς Ζαχαρίου, ὅστις ἐντὸς τῆς ΚΠόλεως κατοικεῖ, ἀλλὰ ἱκανὸν μακρὰν τοῦ ἑορτάζοντος ναοῦ, καὶ ἀναστρέφεται μετὰ διαφόρων ἀνθρώπων. Ἡ πανήγυρις ἢ κατὰ τὰς ἐπιτολάς τοῦ Κυνοῦ τελουμένη εἶναι ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ ἕνεκα τοῦ ἀορίστου τῆς μαρτυρίας.

8. Παρετέθησαν ἀνωτέρω συνηγμένα αἱ βιογραφικαὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἱατροῦ Ἰωάννου τοῦ Ζαχαρίου. Ὁ βίος αὐτοῦ μετὰ τοὺς ἀνιχνευθέντας χρονικοὺς σταθμοὺς δὲν παρακολουθεῖται, καὶ ἴσως ἡ σιγὴ περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ μετὰ ταῦτα εἶναι μαρτύριον ὅτι ὁ θάνατος δὲν ἐβράδυνε. Πιθανῶς δὲν παρέτεινε ἐπὶ πολὺ τὸ ζῆν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Γ', ἤτοι μετὰ τὸ 1328.

Πρὶν κλεισθῇ πάντως τὸ παρὸν κεφάλαιον, πρέπει νὰ διευκρινηθῇ ὅτι ὁ ἡμέτερος ἱατρὸς κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ἐν ἐπ. ιβ' (ἔτους 1299/1300) τοῦ Μαξ. Πλανούδη ἀναφερόμενον νεαρὸν ἱατρόν, τὸν ἐπιμεληθέντα τοῦ ἐπιστολογράφου ἀσθενήσαντος τῷ 1297². Ὁ Πλανούδης ἐγνώρισε, λέγει, τὸν ἱατρόν τοῦτον εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς βασιλεῖς (*Ἀνδρόνικον Β' καὶ Μιχαήλ Θ') συστήσας καταλλήλως, ἐφρόντισε δέ, ὡς λέγει, διὰ τοῦ Ἰω. Φακρασῆ (τοῦ καὶ παραλήπτου τῆς ἐπ.) ὅπως διορισθῇ ὁ πατήρ αὐτοῦ εἰς ὑψηλὴν θέσιν τῆς τελωνειακῆς ὑπηρεσίας ὀλίγω πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως εἰς Θεσσαλονίκην (Μάρτιος 1299). Ἀπεδείχθη ὁμοῦς ἀπατεῶν ὁ γέρον καὶ καταχραστῆς τῆς ἐξουσίας, ἣν περιεβλήθη διὸ καὶ καταγγέλλει τοῦτο διὰ τῆς ἐπ. εἰς τὸν Φακρασῆν ὁ Πλανούδης. Ἄλλ' ὁ πολιὸς γέρον οὗτος ἦτο βάρβαρος, διαστελλόμενος σαφῶς ἐν τῇ ἐπ. τῶν Ῥωμαίων ἢ Ἑλλήνων, κατήγετο δ' ἐκ Συρίας: Σ ὅ ρ ο ς ἦν καὶ Κίλιξ ἐγένετο καὶ μικρὸν ἕστε-

1. *Ideler*, τ. II, σ. 92, 9-12. Λεπτομέρεια τῆς ἀνωτέρω (σ. 271) γ' περιπτώσεως.

2. Βλ. Ἐπιστολάριον, σ. 313, σημ.

ρον τῷ κοινῷ Γενουϊτῶν ἐνεγράφη¹· εἶτα κἀκείνους ἀπολακτίσας Ῥωμαῖος ἡμῖν σχέδιος ἀνεδόθη, καὶ τέρας εἶναι δοκεῖ μετὰ τοῦ πῖλου τοῦ χρυσοῦ β α ρ β α ρ ι ζ ω ν...² Παρὰ τὸ σύγχρονον οὔτε διὰ τὸ βάρβαρον τῆς καταγωγῆς (ὁ Σύρος ἀρά γε εἶναι Ἄραψ ἢ Τοῦρκος;) δύνανται νὰ ταυτισθοῦν οὗτοι πρὸς τοὺς Μακεδόνας (πιθανῶς) πατέρα καὶ υἱὸν Ζαχαρίας, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ 1299 ἦτο ἤδη ἱατρὸς ἀσκῶν τὸ ἐπάγγελμα, ἐφ' ὅσον τῷ 1299 ἐπι φοιτᾷ ἐν «φροντιστηρίῳ» σπουδάζων τὴν ἱατρικὴν. Ἡ γνωριμία μετὰ τοῦ Πλανούδη τοῦ Σύρου δὲν βαρύνει ἐνταῦθα ἄλλως τε εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ ἀλλογενὴς οὗτος νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀκτουαρίου μνημονευόμενον ἀδόκιμον σύγχρονον αὐτοῦ Σύρον ἱατρὸν (βλ. ἄνωτ.), ὅστις προσεγγῶν φάρμακον καθαρτικόν, δριμύτερον τοῦ δέοντος, εἰς ἀσθενῆ γυναῖκα ἤγαγεν αὐτὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω³.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΙΩ. ΚΟΥΤΡΟΥΣΗΣ

1. Περὶ τῶν κινήτρων καὶ τοῦ τρόπου κτήσεως τῆς Γενουατικῆς πολιτείας, ἣν ἐλάμβανον τότε κατὰ προτίμησιν πλείονες ἐν ΚΠόλει διὰ τὴν ἀπλουστέραν διαδικασίαν ἢ τὴν Ἑνετικὴν (τινὲς δὲ καὶ ἀμφοτέρας), βλ. Ν. Οἰκονομίδης, *Hommes d'affaires grecs et latins à Constantinople (XIIIe - XVe siècles)*, Montréal-Paris 1979, σσ. 19-20, 125-128, καὶ Χρ. Α. Μαλτέζου, *Παρατηρήσεις στὸν ὄραμα τῆς Βενετικῆς ὑπηκοότητος, Σύμμεικτα Δ'*, 1981, σσ. 1,15, σημ. 4, ἐνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

2. T r e u, *Plan.Ép.*, σσ. 22,28-25,131. Ἱατρὸς Σ α ρ α κ η ν ὀ ς Ἀ β ρ α μ, υἱὸς τοῦ Σολομώντος, ἀκτουάριος τῶν Μαγγάνων καὶ βασιλικὸς ἀρχίατρος, μαρτυρεῖται ἐν κώδικι τοῦ ιδ' αἰ. (Α. Κουσίς, *Quelques considérations sur les traductions en grec des œuvres médicales orientales...*, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ΙΔ', 1939, σ. 209), ἀγνώστου ὁμοῦ χρόνου βίου καὶ λοιπῶν βιογραφικῶν στοιχείων (παρὰ PLP δὲν σημειοῦται). Περὶ αὐτοῦ εἶναι τολμηρὸν νὰ συζητηθῇ πιθανότης ταυτίσεως πρὸς τὸν Σύρον ἱατρὸν τοῦ Πλανούδη.

3. Περὶ οὔρων βιβλ. Σ', γ', I d e l e r, τ. II, σ. 165,8-25.